

Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirindeki Yankıları ve Râzî'nin “Fetihnâme” Konulu Bir Şiiri *

SADIK YAZAR **

The Reflections of the Conquest of Peloponnese (1715) in the Classical Turkish Literature and the Poem of Râzî Conquest Themmed (Fetihnâme)

Ö Z E T

Her milletin/dönemin edebiyat geleneğinde olduğu gibi, klasik Türk edebiyatı da içinden çıktığı toplumun sosyal hayatı, kültürel değerleri ve inanışları gibi yapıtaşlarına bigane kalmamıştır. Gazel gibi sanat gayesinin en üst düzeyde olduğu şiir türlerinde, yoğun bir mecaz diliyle ve doğrudan değil de dolaylı/örtük olarak topluma, sosyal hayata pencereler açılır. Bunun yanında bu edebiyat geleneğinde, mecazdan daha uzak, hakikat diline daha yakın bir dil ve anlatım ile ve daha az dolaylı/örtük olarak topluma ve sosyal hayata kapılar açan bazı türler de bulunmaktadır. Bu türler arasında sayılabilecek tarih düşürme manzumelerinde; doğum, ölüm, evlenme ve bir makama atanma gibi oldukça farklı hadiseler tarihlendirilirken özellikle himaye geleneği çerçevesinde siyasi hadiseler de gözden kaçırılmamaktadır. Bu anlamda Osmanlı döneminde gerçekleşen fetihler, klasik şairlerin tarih düşürmek için en fazla rağbet gösterdikleri hadiselerden olmuştur. 1127/1715 yılında gerçekleşen Mora fethi de dönemin birçok şairi tarafından türlü şekillerde edebiyata konu edilip tarihlendirilmiştir. Bu makalede, bahsi geçen fethin klasik Türk şiirindeki yansımaları tespit edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, öncelikle söz konusu fethi müstakil olarak ele alan eserler tanıtıldıktan sonra taranan divanlarda bu olaya düşürülen tarihler değerlendirilmiştir. Çalışmamızın son kısmında ise Râzî mahlaslı bir şairin bu fethi tarih düşürmek maksadıyla

ABSTRACT

As in the literary tradition of every nation / era, classical Turkish literature has not been uninterested to the main constituents of its society such as social life, cultural values and beliefs. In the poetry genres where the intention of poeticalness/literariness is at the highest level, like gazal, the society and social life be reflected in deep metaphoric language and implicitly. In addition to this, there are some genres in this literary tradition that open doors to society and social life in a language and expression that is more real, nonfigurative and explicitly. In the chronogram poems that can be counted among these genres; while quite different events such as birth, death, marriage and appointment are dated, political events are not overlooked, especially within the framework of patronage tradition. In this sense, the conquests in the Ottoman Era were among the most popular events for classical poets to write chronograms. The conquest of Peloponnese (in 1127/1715), has been subject to Ottoman literature in various ways and dated by many poets of the period. In this article, the reflections of the mentioned conquest in the classical Turkish poetry are ascertained and evaluated. For this purpose, first of all, the works that deal with the mentioned conquest were introduced and then chronograms found in the divans of this period for this event were evaluated. In the last part of the article, a

* Makalenin Geliş Tarihi: 19.11.2019 / Kabul Tarihi: 03.12.2019.

Makaleyi okuyup katkılarda bulunan Rumeysa Bayram'a teşekkür ederim.

** Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (zyazar@gmail.com), Orcid Id: 0000-0001-8029-5723.

yazdığı mesnevi nazım biçimindeki şiiri bir incelemeden sonra
diliçi çevirisiyle birlikte neşredilmiştir.

*mathnawi written by a poet pennamed Râzî with the intent
of dating this conquest will be preseted with its
intralingual translation into modern Turkish.*

ANAHTAR KELİMELER

Mora fethi (1715), Tarih düşürme, Râzî, klasik Türk şiiri

KEYWORDS

*The conquest of Peloponnese (in 1715), chronogram,
Râzî, classical Turkish literature.*

I

Giriş

Kitle iletişim araçlarının oldukça sınırlı olduğu klasik dönemlerde edebiyat, aynı zamanda önemli bir iletişim ve propaganda aracı olarak da kullanılmıştır. Hami konumunda olan devlet adamları elde ettikleri başarıların geniş toplum kesimlerine duyurulması için sanatın imkânlarından da yararlanma yoluna başvurarak yanlarında sanatçıları eksik etmemişlerdir. Sanatçılar da hamilerin cömert lütf u ihsanlarından istifade ederek “telif haklarını koruma”ya çalışmak için hamilerinin beklentilerini hoşnutlukla karşılamaya çalışmış, bu uğurda her türlü vesile ve sebebi değerlendirip türlü şekillerde onların “propaganda”larını yapmaktan geri kalmamışlardır. Kendisiyle ilgili bir olaya tarih düşürmek de bu anlamda hem haminin ilgisini çekmek hem de onun kamuoyu nezdinde bilinirliğini artırmak açısından önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Savaş meydanlarında kazanılan zaferlere tarih düşürmek de sanatçının kaçırmadığı fırsatların başında gelmiştir. Bu makalede, Şehid Ali Paşa tarafından 1715 yılında gerçekleştirilen Mora fethi ya da istirdâdının edebiyattaki yansımaları, klasik Türk şairlerinin düşürdükleri tarihler üzerinden takip edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, bahsi geçen fethin gerçekleştiği dönemdeki divanlar taranıp Mora yarımadasının geri alınmasına düşürülen tarihler tespit edildiği gibi bu konuda kaleme alınan müstakil yazma eserler de ortaya çıkarılıp tanıtılmaya çalışılmıştır. Makalede aynı zamanda XVIII. yüzyıl şairlerinden Râzî mahlaslı bir şairin yazdığı fetihnâme konulu tarih manzumesinin de kısa bir incelemeye birlikte çeviriyazı metnine yer verilmiştir.

Makalemizde ele alınan konuyla ilgili bir çalışma yakın zamanda Fatih Sona tarafından yapılmıştır. “Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Fetihler-Zaferler (18. yy)” başlığıyla neşredilmiş bu çalışmada (Sona 2019)

yaklaşık 20 sayfalık bir kısım (68-90) Mora seferine hasredilmiştir. Bu bölümde araştırmacı divanları tarayarak tespit ettiği tarih düşürmelere yer vermiştir. Bu itibarla bahsi geçen çalışma, makalemizin bir bölümüyle ortaklık arz etse de gerek tespit edilen metinlerdeki farklılıklar gerekse de bu metinleri değerlendirme biçimi açısından iki çalışmanın birbirinden farklı olduğunu söylemek gerekir.

Çalışmamızın sonunda yer verilen Râzî'nin manzumesi de yakın zamanda Fatih Koyuncu tarafından bir makaleyle neşredilmiştir. Koyuncu, fetihnâme türünü tanıtp bu türde öne çıkan metinleri sayarak makalesine başlar. Sonrasında sözü Mora'nın III. Ahmed dönemindeki fethine getiren araştırmacı fetih hakkında kısaca bilgi verdikten sonra fethi müstakil olarak ele alan Vahîd Mahtûmî, Mehmed Münşî ve Râşid Efendi'nin eserlerine değinmiştir. Bu giriş mahiyetindeki bilgilerden sonra makalesinde çeviriyazı metnini verdiği eserin kime ait olabileceği hakkında bilgi veren Koyuncu, bir ihtiyat payı koyarak eldeki eserin Abdüllatîf Râzî tarafından yazılmış olmasını kuvvetli bir ihtimal olarak ileri sürer. (Koyuncu, 2019: 133) Araştırmacı daha sonra Râzî'nin fetihnâmesini biçim ve muhteva açısından tanıtp çeviriyazım metnine yer verir. Çalışmamız özellikle Râzî'nin söz konusu eserini neşretme bakımından Koyuncu'nun makalesiyle önemli oranda ortaklıklar barındırsa da manzume üzerindeki incelememiz, eserin türüne dair değerlendirmemiz ve birkaç yerde kurulan metindeki tercihler açısından önemli farklılıklar barındırmaktadır. Ayrıca çalışmamızda Koyuncu'dan farklı olarak çeviriyazı metni verilen manzumenin diliçi çevirisi de yapılmıştır.

Konuyla ilgili iki önemli çalışma da Hüseyin Sarıoğlu ile Veysel Göger'in birlikte neşrettikleri iki makaleleridir. "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkî'ât-ı Gazavât'ı" başlıklı çalışmalarında, Osmanlıların 1715 yılında Mora'yı Venediklilerin elinden almaları hadisesine dair yazılı kaynakları değerlendiren araştırmacılar, bu kaynaklardan biri olan Nâdir'in metnini de makalelerinde neşretmişlerdir. Aynı yazarların konuyla ilgili bir diğer makaleleri de "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)" başlıklı makaleleri olup yazarlar bu çalışmada Mora seferinden bahseden kaynaklara değindikten sonra müverrih Râşid Efendi'nin bu

seferle ilgili fetihnâmelerini tanıtip İran Şahı'na gönderilen fetihnâmenin metnini neşretmişlerdir. Bu iki makale de çalışmamızın önemli kaynaklarından birini oluşturmuştur. Özellikle ilk makalede, Sevim Üngün'ün gerek Vahîd Mahtûmî gerekse de Nâdir'in eserlerine dair tespitlerine yapılan itirazlar bizim de büyük oranda katıldığımız itirazlardır. Dolayısıyla makalemizde Mora seferinin kaynaklarına dair bilgiler bu iki makaleye havale edilmiş ancak Sevim Üngün'ün tespitleriyle ilgili olarak bir ekleme yapılmıştır. Makalede ele alınan konuyla doğrudan ilişkili diğer bir çalışma da Mehmet Yaşar Ertaş'ın *Sultanın Ordusu* başlıklı kitabıdır. (Ertaş 2007) Söz konusu çalışma, Mora seferini başından sonuna kadar aşama aşama ele alıp seferle ilgili önemli ayrıntılara yer vermesi dolayısıyla makalemizin giriş kısmında bu eserden önemli oranda istifade edilmiştir.

II

Mora'nın 1715 Yılındaki Fethi¹

Günümüzde Yunanistan'ın güneyindeki tarihî Peloponnesos yarımadasına verilen isim olan Mora, eski Yunan medeniyetinin merkezlerinden biridir. Osmanlı döneminde, II. Mehmed'in 1458 ve 1460 yıllarında gerçekleştirdiği seferler sayesinde Mora'nın büyük bir kısmı Osmanlı topraklarına dâhil edildi. II. Bâyezîd dönemine rastlayan 1499-1502 yılları arasında Osmanlılar kıyıdaki önemli Venedik şehirleri olan Navarin, Modon ve Koron'u da ele geçirdikleri gibi Vatika'yı da anlaşma

¹ Mora'nın 1715 yılındaki fetih sürecinin özetlenerek anlatıldığı bu bölümde, dönemin resmi tarihçisi ve Mora seferinde de bulunmuş olan vakanüvis Râşid Efendi'nin tarihi birincil kaynağımızı oluşturmuştur. (Bk. Râşid 2013: II/898-957) Râşid'in detaylı anlatımı bu sefer hakkında bilgi veren Hammer, Uzunçarşılı ve Ziya Nur Aksun gibi tarihçilere de kaynaklık etmiştir. Uzunçarşılı ve Aksun seferin anlatımını hayli kısaltmışlarsa da Hammer'de olayın anlatımı yer yer Batılı kaynaklardan da faydalanılmak suretiyle daha tafsilatlıdır. Bk. Uzunçarşılı 1982: 104-07; Hammer 1991: 166-175. Râşid tarihinden hiç yararlanmadan tamamıyla Batı kaynaklarına başvurularak ve baştan sona yanlı bir anlatım Nicolae Jorga'da bulunmaktadır. Bk. Jorga 2005: 271-80.

Râşid'in tarihi yanı sıra Mehmet Yaşar Ertaş'ın *Sultanın Ordusu* başlıklı çalışmasının giriş bölümü ile TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "Mora" maddesinden de önemli oranda istifade edilmiştir.

şartlarıyla devraldılar. Sonraki savaşlarda ise Anaboli ve ona tâbi Thermisi ile Kastri fethedildi. Böylece bütün yarımada Osmanlı kontrolü altına girdi.² Osmanlıların Mora'daki bu hâkimiyetleri XVII. yüzyılın son çeyreğine kadar, yaklaşık 2,5 asır kesintisiz olarak sürdü; ancak 1095 (1684) ile 1097 (1686) yılları arasındaki savaşlar sırasında Francesco Morosini kumandasındaki büyük bir donanma Mora'ya çıkarma yaparak bütün yarımadayı ele geçirdi ve burasını bir Venedik eyaleti haline getirdi. II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla neticelenmesi, ardından da Venediklilerin de aralarında bulunduğu Kutsal İttifâk güçlerine karşı kaybedilen topraklar Osmanlı Devleti'ni 1699'daki ağır Karlofça Antlaşması'nı imzalamaya zorladı. İşte bu anlaşma ile birlikte İnebahtı ve Preveze kaleleri hariç, Mora Yarımadası Venediklilere bırakılmıştır.

Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminin başlangıcı olarak kabul edilirken, devletin Pasarofça Antlaşması'na kadar sürecek yeni politikası da "istirdâd" kelimesi ile ifade edilen kaybedilen toprakları geri alma şeklinde tespit edilmiştir. İşte bu politikanın doğal ve kısa vadede başarılı bir sonucu da Mora yarımadasının Venediklilerden geri alınmasıdır.

Vakanüvis Râşid'in anlatımına göre; Venediklilerin yapılan antlaşmaya aykırı olarak Akdeniz'deki Türk ticaret gemilerini taciz etmesi ve Karadağ'daki isyan hareketlerini desteklemesinden dolayı, 8 Aralık 1714 (1 Zilhicce 1126) günü Paşa Kapısı'nda kurulan mecliste savaş sebebi olarak kabul edilip Venediklilere karşı savaş kararı alındı. Yaklaşık dört aylık bir hazırlık döneminden sonra iki ay gibi bir sürede hazırlanan donanma-yı hümayûn 29 Mart 1715'te (23 Rebîülevvel 1127) İstanbul'dan hareket ederken, ertesi gün padişahın da başında olduğu ordu-yı hümayûn Davutpaşa Kışlası'ndan hareket etti. Edirne'ye varıldığında, padişah Timurtaş sahrasında çadırını kurup burada kalırken sadrazam Ali Paşa ise orduyla birlikte Mora'ya doğru hareket ederek önce Siroz (Serres), daha sonra da 11 Mayıs 1715 (7 Cemâziyelevvel 1127) günü Selanik sahrasına ulaştı. Ordu'dan bir gün sonra da donanma güçleri Selanik limanına demir attı. Kısa bir müddet sonra donanma güçleri İstendil Adası'nı fethetmek için hareket ederken Ali Paşa da Mora yarımadasına doğru hareket edip Yenişehir'in (Thebes) içinden geçerek

² Mora'nın klasik dönemdeki Osmanlı hâkimiyeti için bk. Kayapınar: 1999.

Türbe Ovası'nda bir gün durduktan sonra 8 Mayıs'ta (5 Cemâziyelâhir) İstefe'ye (Thebai) geçti. Bu arada Ali Paşa, Diyarbakır beylerbeyi Kara Mustafa Paşa'yı Mora yarımadasına kuzeyden girmeyi sağlayacak Mora Kasteli'ni fethetmekle görevlendirdi. Bu sırada kaptan-ı deryâ Cânım Hoca Mehmed Efendi'nin İstendil Adası'nı savaş yapmadan (istîmân yoluyla) fethettiği haberi de Ali Paşa'ya ulaştı. Ali Paşa da 9 Cemâziyelâhir (12 Haziran) günü İstefe'den hareket ederek aynı ayın 27. günü (30 Haziran) Gördös (Corinth) Boğazı'nı geçerek Mora yarımadasına ayak bastı. Burada üç bir tarafı kayalıklarla çevrili olan Gördös Kalesi kuşatıldı. Beş gün süren kuşatmadan sonra kalenin savaş yapılmadan teslim edilmesi konusunda bir anlaşmaya varıldıysa da kalenin zabtı sırasında barut mahzenlerinden birinin ateş alıp havaya uçurulmasıyla birlikte Râşid'in verdiği bilgiye göre Ali Paşa'yı çok üzen bir yağma ve katliama girişildi. Bu fetihten kısa bir süre sonra donanma güçlerinin de 7 Temmuz'da (5 Recep) EGINE Adası'nı fethettikleri haberi orduya ulaştı. Gördös Kalesi 4 Temmuz'da (2 Recep) fethedildikten sonra Ali Paşa, yarımada'nın merkezi durumundaki Anaboli'nin (Napoli Di Romania) fethi için hareket etti. Anaboli'ya varan Ali Paşa burada orduyu iki kola ayırarak birini şehrin kuşatması diğeri'ni de şehre hâkim olan Palamidi tepesindeki tabyaları almakla görevlendirdi. Bu arada yetişen donanma güçleri de kaleyi denizden kuşattı. Kuşatmanın sekizinci günü olan 20 Temmuz'da Palamidi tabyaları birer birer düşerek kale teslim alındı.³

Anaboli'nin fethinden sonra sıra Moton ve Koron kalelerinin fethine gelmişti. Bu amaçla, öncelikle donanma güçleri gönderildi; ardından da 7 Ağustos'ta (6 Şa'ban) sadrazam Ali Paşa orduyla birlikte Anaboli'den Moton ve Koron tarafına doğru hareket etti. Hareket sırasında Anaboli ile Moton ve Koron arasında yer alan Manya bölgesine gelindiğinde, birçok din adamı bağlılıklarını bildirmiş ve bölgedeki kaleleri Osmanlılara teslim etmişlerdi. Hareketin yedinci gününde ordu Moton, Koron ve Anavarin kalelerine dört saatlik mesafedeki Beyoğlu Değirmenleri'nde durdu. Burada, Koron ve Anavarin kalelerini savunamayacaklarını

³ Râşid Efendi kale ve tabyaların bu kadar kısa sürede alınmasının ne kadar başarılı bir iş olduğunu anlatmak için Anaboli Kalesi'nin II. Mehmed devrindeki nispeten uzun süren fethini anımsatır. Bu durum şairlerin manzumelerine de yansımıştır.

anlayan Venediklilerin tüm mallarını, sağlamlığına güvendikleri Moton Kalesi'ne taşıdıkları ve donanmalarının da bu kale önündeki limana demir attığı haberini alan Ali Paşa, terk edilen Koron ve Anavarin kalelerinin zabtı için iki beylerbeyini görevlendirdikten sonra kendisi Moton Kalesi'ne doğru hareket etti. Kaleye bir saatlik mesafede çadırını kurduran Ali Paşa, öncelikle çekilen su sıkıntısını ortadan kaldırmaya çalıştı. Daha sonra da kalenin muhasarasına başlandı. Muhasaranın üçüncü gününde Donanma güçleri de Koron Kalesi'nin önüne ulaştığında Moton Kalesi'nin önüne demir atan Venedik donanması kaçmaya başladı. Öte taraftan daha evvel Mora Kasteli'nin fethi için görevlendirilen Kara Mustafa Paşa, yolları temizlemek gibi ek bir görevden dolayı bir ay gecikmeyle bahsi geçen kaleye vardı. Dört beş günlük bir kuşatmadan sonra, Gördös ve Anaboli kalelerinin düştüğünü haber alan kale ahalisi, istîmân yoluyla kaleyi Mustafa Paşa'ya teslim ettiler. Mora Kasteli'nin fethedildiği haberinin gelmesi ve Venedik donanmasının kalenin önünden kaçmasıyla birlikte ümitsizliğe düşen Moton ahalisi müzakerelere başladıysa da bu girişimler fayda vermedi ve kısa süre içerisinde kale teslim alınıp içeridekilerin kimi esir edilirken kimi de katledildi. Moton Kalesi'nin fethinden sonra yarımadada ele geçmeyen sadece Benefşe Kalesi kalmıştı. Yapılan toplantıda tüm ordunun bu önemsiz ve alınması nispeten kolay kaleye götürülmesinin boş bir iş olduğu, bu kale fethi ile sadece bir paşanın görevlendirilmesi kararı alındıktan sonra Anadolu beylerbeyi Türk Ahmed Paşa askeriyle birlikte karadan, kaptan paşa da donanmasıyla birlikte denizden Benefşe Kalesi'ne doğru hareket ettiler. Öte taraftan Rumeli beylerbeyi Sarı Ahmed Paşa da Ayamavra Kalesi'nin fethi ile görevlendirildikten sonra Ali Paşa orduyla birlikte Anaboli'ye dönmek üzere hareket etti. Ancak daha önce böyle kararlaştırıldığı halde, Ali Paşa Anaboli ile Benefşe ayrımındaki Misistre'ye vardığında, Benefşe'yi bizzat fethetmeyi istediği için burada durdu. Burada birkaç gün durduktan sonra Benefşe'ye hareket eden Ali Paşa Ramazan ayının ilk günlerinde Benefşe Kalesi'ne 7 saatlik uzaklıktaki İsfale isimli bir yerde çadırını kurduarak Benefşe Kalesi'nin fethedilmesini takip etti. Bu kalenin fethiyle görevlendirilen Türk Ahmed Paşa ise kale sakinleriyle yaptığı müzakere sonucu kalenin savaş yapılmadan istîmân yoluyla teslim edilmesini sağlarken; kale sakinleri Gördös'de olduğu gibi yeniçerilerin yağmasından korktukları

için kaleyi kaptan-ı derya Cânım Hoca Mehmed Efendi'ye teslim etmeyi şart koştular. Benefşe Kalesi de bu şekilde alındıktan sonra Ali Paşa 14 Eylül'de (15 Ramazan) Anaboli'ya hareket edip 21 Eylül'de (22 Ramazan) Anaboli'ye ulaştı. Bu arada askeri cesaretlendirmek için peyderpey Siroz'a kadar gelmiş olan padişah da Gördös, Anaboli, Koron, Anavarin ve Moton kalelerinin fethedildiği haberini aldıktan sonra Edirne'ye dönmek üzere hareket etti. Öte taraftan bu sefer sırasında; uzun süreden beri fethedilemeyen Eğine, Çerigo ve Çuka ile Girit'teki Suda ve Spinalonga gibi bazı ada ve kaleler de fethedildi.

Böylece Mora yarımadasının tamamı fethedildikten sonra 7 Ekim'de (8 Şevvâl) ordu Anaboli'den hareket etti, ertesi gün de Gördös'e vardı. Burada bir müddet durduktan sonra yarımadaya girişin 101. gününde ordu yarımadadan çıkarken seferin 245. günü olan 11 Kasım'da ordu İstanbul'a dönmüştür.

III

Mora Fethinin Yankıları

Yukarıda muhtasar bir şekilde anlatılan Mora'nın fethi, dönemin edebî eserlerine de yansımıştır. Bu bağlamda doğrudan fethi konu alan eserler kaleme alındığı gibi, dönemin şairleri de konuya bigane kalmayıp XVIII. yüzyılın oldukça revaç gören tarih manzumelerinde bu konuyu da ele almışlardır. Bu bölümde öncelikle konuyla ilgili müstakil eserlerden kısaca bahsetmekte fayda vardır.

Vahîd Mahtûmî'nin Eseri

Mora fethini doğrudan konu alan eserlerle ilgili ilk bilgiler, Sevim Üngün'ün "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi" başlıklı bir yazı dizisinde bulunmaktadır. Üngün, bu makale dizisinin ilk kısmında, öncelikle bir tür olarak fetihnâmeler üzerinde durmuş, ardından da "Mora Fetihnâmeleri" olarak değerlendirdiği üç eseri tanıtip çalışmasının asıl konusunu teşkil eden Vahîd Mahtûmî'nin eserine geçmiştir. Üngün'ün bu çalışmada Vahîd Mahtûmî ile Nâdir'in eserlerine dair tespit ve yorumları Hüseyin Sarıkaya ve Veysel Göger tarafından yazılan bir

makalede değerlendirilmiştir. (Sarıkaya-Göger, 2009: 1-32) Çalışmamızın sınırlarını aşmamak için bu araştırmacıların değerlendirmelerine büyük oranda katıldığımızı ifade etmek istiyoruz. Bu anlamda Sevim Üngün'ün Vahîd Mahtûmî'nin eserini fetihnâme türüne dahil edip bu eseri Mora fethini Râşid'den daha ayrıntılı anlatan bir eser olarak takdim etmesine katılmadığımızı ifade etmek istiyoruz. Ayrıca Sarıkaya ve Göger'in eseri rûzmerre ya da rûznâme türüne dâhil etmesine tam olarak katılmadığımızı da ifade etmek isteriz; bizce Mahtûmî'nin eserinin menzîlnâme/menâzîlnâme türüne dâhil edilmesi gerekir. Nitekim Mahtûmî'nin kendisi de eserinin hâtime bölümünde buna dair önemli ipuçları vermektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Mora seferi sırasında, devrin padişahı III. Ahmed de asker başında Edirne'ye kadar gelmiş, burada Ali Paşa'nın liderliğinde orduyu savaşa gönderdikten sonra kendisi Timurtaş Sahra'sında konaklamıştır. Savaşın gelişmesine bağlı olarak, Râşid'in ifadesiyle, askeri cesaretlendirmek maksadıyla yavaş yavaş seferin yapıldığı Mora yarımadasına doğru ilerlemiş ve artık yarımadanın tamamının fethedildiği haberini aldığı Siroz'a kadar gelmiştir. İşte sefer sırasındaki bu ilerleyişi sırasında padişahın yanında bulunduğu anlaşılan Vahîd Mahtûmî de, hâtime bölümünde eserinin yazılış sebebini anlatırken öncelikle III. Ahmed'in sefer sırasındaki bu durumuna değinmiştir. Daha sonra da herkesin padişahın zafer kazanması için elinden geleni yaptığını ifade eden şair, kendisinin ise elinde ancak şairlik kudreti bulunduğu için padişahın konakladığı her bir menzilin adını birer kıta ile yazdığını şu şekilde anlatmıştır:

"Pîş-ezîn çünki hazret-i dâver-i dîn ü devlet serdâr-ı 'âlî-câh u Cem-menzilet cezîre-i Mora fethine 'asker-i İslâm-ı nusret-encâm ile firistâde eyleyüp kendiler dahi tûğ-ı şevket-fürûğ-ı devletin ve bârgâh-ı sa'âdet-penâh-ı saltanatın sahrâ-yı Timurtaş'da cîvoeger kılup akabince azîmet eylediler... bu abd-i kadîm-i nâcârın hemyân-ı iktidârında nukûd-ı nazm u eş'âr ve nukra-i inşâ vü ebyât-ı kem-ayârdan mâ-adâ lâyük-ı nezr-i nusretler olacak direm ü dînâr bulunmamağla her menzil ki şevketlî efendimin makdem-i hümayûnı ve pâ-y-bûs-ı sa'âdet-makrûnı ile müşerref ola birer kıt'a-i mevzûn ile mûrg-i vahşî-i esâmîlerin dâm-ı nazm u imlâya ve tâ'ir-i târîh-i rûz-ı merrelerin matla'-ı azîmetden makta'-ı avdet-i ikâmete degin telle-i tertîb ü inşâyâ

düşürmekden elyak şükrâne-i ni'met-i nusretlerine liyâkatim olmadığından anı nezr eyledim." (Üngün 1967: 178-79)

Alıntılanan bu metinden de açık olarak anlaşılacağı üzere, Mahtûmî'nin bu eseri kaleme almasının asıl sebebi, sefer sırasında Mora yarımadasına doğru ilerlerken III. Ahmed'in uğradığı menzillerin isimlerini birer kıt'a ile kaleme almaktır. Nitekim eseri okuduğumuzda da Mahtûmî'nin bizzat kendisinin de ifade ettiği üzere padişahın uğradığı her bir menzilin ismini birer kıt'a ile kaydettiğini, bunu yaparken de mümkün mertebe uğranılan menzilin ismini tevriyeli olarak kullanmaya çalıştığını görmekteyiz. Bunun yanında, bu menzil isimlerinin manzum olarak kaydedildiği bölümlerden evvel yer alan mensur bölümlerde de her bir menzildeki konaklama tarihi ile bu konaklama yerlerindeki havadise dair bilgilerin verildiği görülmektedir. Tüm bu açıklamalardan sonra, eğer eser bir türe dâhil edilecekse, özellikle hac yolculuklarını konu alan ve klasik Türk edebiyatında birkaç örneği bulunan menâzilnâme türü eserler arasında değerlendirilmesinin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Nitekim eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan ve Üngün'ün hatalı olarak Mahtûmî'nin ayrı bir eseri olarak çalışmasında kaydettiği iki nüshasının "Beyân-ı Menâzil-i Despot" (Karataş 1961: II/329) şeklinde kaydedilmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir.

Üngün'ün, eserin Mora'nın fethi bağlamındaki önemi noktasında yaptığı yorumlara da katılmadığımızı belirtmiştik. Yukarıda da ifade edildiği üzere, sefer boyunca padişahın yanında bulunduğu anlaşılan Mahtûmî'nin asıl gayesi padişahın konakladığı menzillerin isimlerini kaydetmektir. Bu asıl gayeyle bağlantılı olarak, bahsi geçen menzillere ulaşma tarihleri ile bu menzillerdeki önemli havâdisi de kaydetmiştir. Dolayısıyla onun Mora'nın fethi ile ilgili verdiği haberler de padişahın savaş alanından uzak hareketi sırasında, padişahı bilgilendirmek üzere sadrazam Ali Paşa tarafından gönderilen memurların verdiği bilgileri kısmen nakletmekten ve kalelerin fethine tarih düşürmekten ibarettir. Hâl böyle olunca, III. Ahmed'in savaş sırasındaki konumu dışında, Mahtûmî'nin Mora'nın fethine dair verdiği bilgiler, Üngün'ün söylediği gibi ne teferruatlıdır ne de meçhul kalmış bazı hususları aydınlatıcı özelliktedir. Mahtûmî'deki kadar menzil menzil olmasa da III. Ahmed'in

konakladığı menziller de dâhil olmak üzere, Mora fethinin tafsilatlı anlatımı, bizzat savaşa iştirak eden vakanüvis Râşid'in tarihinde yer almaktadır.⁴

Râşid'in Fetihnâmeleri

Sarıkaya ve Göger'in verdikleri bilgiye göre; vakanüvis olarak Mora seferine katılan Râşid Mehmed Efendi, Mora'nın fethinden sonra elli civarında fetihnâme yazdığını ve bunların Osmanlı eyaletlerine ve çevre ülkelere gönderildiğini ifade etmiştir (Sarıkaya-Göger, 2018: 104) Bu fetihnâmelerden biri Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 3655 numaralı bir mecmuanın 48a-57b yaprakları arasında yer almakta olup III. Ahmed'in ağzından kaleme alınmış ferman veya nâme suretindeki bir fetihnâmedir. İstanbul'a gönderilen bu fetihnâme sûretinde, seferin başarı ile sonuçlandığı bildirilmiş; ulemanın, salihlerin ve halkın hayır duasından sonra, Topkapı Sarayı burnunda, Tophane, Tersane, Yedikule ve Kızkulesi gibi yerlerde bir gün üç nöbet top şenlikleri yapılması emredilmiştir. (Sarıkaya-Göger, 2018: 105)

Râşid'in elde bulunan ikinci fetihnâmesi de Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunmakta olup İran şahına gönderilmiştir. Bu fetihnâmenin metni Hüseyin Sarıkaya ve Veysel Göger tarafından neşredilmiştir.

Nâdir'in Eseri

Mora fethiyle ilgili bir diğer eser de Nâdir adlı bir müellifin yazdığı *Vâkı'ât-ı Gazavât* adlı Türkçe eserdir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde TY 2530 numara ile kayıtlı bulunan bu eser de Hüseyin Sarıkaya ve Veysel Göger tarafından bir incelemeyle birlikte neşredilmiştir. (Sarıkaya-Göger, 2009: 1-32) Sevim Üngün'ün ifade ettiği gibi bu eser tamamıyla Mora fethine hasredilmiş bir eser olmayıp eserin sadece ilk 12 yaprağı Mora fethine ayrılmıştır.

⁴ Sarıkaya ve Göger'in Mahtûmî'nin eserini Râşid'in anlatımını mukayesesini neticesinde ortaya çıkan sonuç da Mahtûmî'nin Râşid'den önemli oranda yararlandığını göstermektedir.

Fatih Koyuncu makalesinde Mora fethinden bahseden eserler arasında Mehmed Münşî'nin eserini de saymışsa (Koyuncu 2019: 46) da kontrol ettiğimiz bu eserin II. Bâyezid dönemindeki Mora fethini konu eden Farsça bir eser olduğu görülmüştür.

Devrin Şairleri Tarafından Mora Fethi İçin Düşürülen Tarihler

Mora yarımadasının fethi, XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşayan birçok şair için de malzeme olmuştur. Bu dönemde yaşayan birçok şair, ya doğrudan bu fethin tarihini kayıt altına alan tarih manzumeleri kaleme almışlar ya da fethin mimarı olan Sadrazam Ali Paşa'nın medhini konu aldıkları kasidelerinde bu fethi dolaylı olarak değinmişlerdir. Kimi şairler Mora yarımadasının tamamının fethi için tarih düşürmüşken sefere katıldığı kuvvetle muhtemel olan bir kısmı da bu fetih sırasında alınan Gördös, Anaboli, Moton ve Koron gibi her bir kalenin ele alınışı için de tarih düşürmüştür. Biz bunlara şairlerin ölüm tarihlerine göre kronolojik olarak yer vereceğiz.

Kâtibzâde Mustafa Sâkıb (ö. 1716-17)

Şairlerin ölüm tarihlerine göre kronolojik olarak bakıldığında, Mora fethini divanında işleyen ilk şair XVIII. yüzyılın ilk çeyreğini idrak eden şairlerden biri olan Kâtibzâde Sâkıb'tır. Onun kıt'a nazım biçimiyle kaleme aldığı tarihler arasında bu fethi dair iki şiir yer almaktadır. Bunlardan biri "târîh berây-ı feth-i kal'a-i Gördös" başlığını taşıyan 23 beyitlik manzumedir. Manzumenin ilk dokuz beytinde padişahın övgüsüne yer veren şair, ardından sözü Ali Paşa'ya getirip Mora seferini anlatmaya başlar. İçinde birçok kale bulunan Mora adası düşman eline geçtikten sonra Ali Paşa'nın burayı Venediklilerden geri almak için sefer düzenlediğini söyleyen Sâkıb, padişahın duası ve sadrazamın gayretleri neticesinde Allah'ın İslam askerini galip ettiğini ve çok sağlam olan Gördös Kalesi'nin çok az bir askerle alındığını söyler:

Kal'a-yı Gördös ki sedd-i mu'tenâ-yı haşm iken
Aldı anı ibtidâ kem-ter cünüd-ı müslimîn

Bu beyitten sonra kalenin fethetilmesiyle birlikte düşmanın yas tuttuğunu, buna karşılık tertemiz bir dine mensup olan Müslümanların

ise bayram ettiğini söyleyen şair, padişah ve sadrazama dua edip kalenin fethedilişini şu şekilde tarihlendirir:

Hâtîf-i ğaybî hemân Şâkıb didi taḥşîn ile

Döge döge⁵ Gördös'î kâfirden alduñ âferîn (Kırbyık 2017: 102)

Sâkıb'ın ikinci tarih manzumesi Anaboli'nin fethini tarihlendirmektedir. 29 beyitten oluşan bu manzume "târîh berây-ı feth-i Anaboli" başlığını taşımaktadır. Bu manzumeye de padişahın övgüsüyle başlayan Sâkıb, III. Ahmed'in padişah olduktan sonra iki sefere çıktığını, bunlardan ilkinin Ruslar üzerine olduğunu söyler. Bu ilk seferde Rusların elinden birkaç yeri geri alan padişahın ikinci seferi ise Venedik kafiri üzerine yapılmıştır. Mora yarımadasındaki tüm kaleleri geri almak için sadrazamı Ali Paşa'ya emrettiğini söyleyen şair bahsi geçen paşanın da övgüsüne yer verir. Daha sonra ise Ali Paşa'nın yarımadaya ayak basar basmaz Gördös'ü fethettiğini, ardından da Anaboli Kalesi'ni de geri alarak cihanı mutluluğa boğduğunu söyler:

Bârekallâh zihî âşaf-ı Rüstem-kirdâr

K'eyledi Gördös'î teşhîr hemân varduğı dem

Ba'dehû Anaboli ḳal'asın idüp maḥşûr

Feth idüp anı daḫi itdi cihânı ḫurrem (Kırbyık 2017: 104)

Yine ilk manzumedeki gibi, bu fetihten sonra Müslümanların sevindiğini, düşmanların ise matem tuttuğunu ifade edip padişah ve sadrazama dua eden Sâkıb fethin tarihini ise şu beyitle verir:

Ḳudsiyân Şâkıb anuñ didi hemân târîḫini

Eyledi feth-i Anaboli vezîr-i ekrem (Kırbyık 2017: 104)

Rezmî (ö. 1719)

Mora fethini divanına yansıtan şairlerden biri de Safiye Sultânzâde olarak bilinen Rezmî'dir. Onun divanında Mora fethine dair ilk şiir, kasideler bölümünde yer almaktadır. "Bin yüz yigirmi yedi senesi mâh-ı rebî'ülevvelinüñ on beşinci yevm-i pencşenbe nevrûz-ı sultân güninde Mora seferine azîmet olunup taşra çıkıldukda Dâvûd Paşa'da Otakda sâhib-i devlet ve kesîrû'l-mürüvvet Dâmâd Ali Paşa hazretlerine virilen

⁵ Döge döge: Sâkıb divanının neşrinde "döke döke" şeklinde okunmuştur.

kasîdedür” (Gürbüz 2012: 112) başlığını taşıyan ilk kasidede şair tabiatıyla Mora fethiyle ilgili bilgi vermemiş adeta hamisi Şehid Ali Paşa’yı sefere uğurlamıştır. Şair, hamisinin çıkacağı seferde başarılı olacağına dair inancını dile getiririp ona uzunca dualar etmektedir. Şairin bu mealde bir kasidesi daha divanında yer almakta olup (Gürbüz 2012: 119-22) bu kasidede de Mora seferine dair bilgi verilmiş değildir.

Rezmî’nin seferden sonra Ali Paşa’ya sunduğu kıt’a nazım biçimindeki kasidesi ise “vezîr-i a’zam serdâr-ı ekrem dâmâd-ı şehryârî Ali Paşa-yı kerem-kârî hazretlerine Mora fethi avdetinde virilen dört kıt’a târîh ve kasîdedür” başlığını taşır. Bu kasidesine doğrudan Ali Paşa’nın övgüsüyle başlayan şair, daha ikinci beyitte onun Venedik’in kalbinin aynasını kırdığını şu beyitle ifade eder:

Venedikûn şikest itdi bu dem âyîne-i kalbin

Komadı aña kec-rev bakmağa ol âşaf u dâna (Gürbüz, 2012: 117)

İlerleyen beyitlerde ise Ali Paşa’yı merkeze alarak savaşa göndermelerde bulunan şair, bu fethin ne kadar önemli olduğunu anlattıktan sonra Râşid tarihinde de ifade edildiği üzere Ali Paşa’nın askere karşı cömertliğini şu beyitle dile getirir:

Guzâtı şöyle ighâ itdi bu iksîr-i nuşret kim

Gînâ-yı kîmyâya rağbet itmez şimdi bir ednâ (Gürbüz 2012: 118)

Rezmî bu kasidesinin sonunda ise her birinde Mora fethinin tarihini veren şu dört beyte yer verir:

Beni hep söyleden Rezmî bu feth-i bî-bedeldür kim

Nice gelürdi ansuz hâtırâ bu güfte-i garrâ

Gelüp hep bir yire şâ’irleri ‘aşruñ didi târîh

Mora iklîmin aldı ceng ile Dâmâd ‘Alî Paşa

Refîk olduğu zâhirdür bu târîhde çehâr yâruñ

‘Alîlik eyledi seyfi Morada şüphesüz haqqâ

Sezâ bâkî olursa ser-nihâde böyle târîhe

Mora iklîmin a’dâdan alup Damad ‘Alî Paşa

Münâdîler nidâ itsün cihâna böyle târîhin

Kılıcıyla ‘Alî Paşanuñ alındı Mora haqqâ (Gürbüz 2012: 119)

Rezmî’nin divanındaki Mora fethiyle ilgili bir diğer şiiri de tarihler arasında yer almakta olup “Mora Fethi için Donanma Fermân Olduğu

târîhdür" başlığını taşır. Şair bu şiirde Mora seferinin başarıyla neticelenmesi sonucunda hâsıl olan mutluluk halini tasvir ettikten sonra donanmada şenlik düzenlenmesi için verilen fermanın yılını tarihlendirmiştir:

Münâdî'nün biri geldi Mora fethin didi böyle

Donanmaya yedi gün gice şenlik oldu fermân (Gürbüz 2012: 382)

Kâmî (ö. 1724)

XVIII. yüzyılın ilk döneminde önde gelen şairler arasında bulunan Edirneli Kâmî'nin divanında, sadrazam Ali Paşa'nın övgüsünde 3 kaside ile 41 beyitten müteşekkil bir mesnevi bulunmakla birlikte bunlarda Mora fethine dair bir bilgi bulunmaz; ancak musammatları arasında yer alıp da "Kasîde-i Musammat Berây-ı 'Alî Paşa-yı Şehîd" başlığını taşıyan beş beyitli 15 bendlik manzumesinde fethi göndermelerde bulunur. "Tercî' Berây-ı Dâmâd 'Alî Paşa-yı Şehîd Der-Feth-i Memleket-i Mora" (Erişen-Yazıcı 2017: 104-107) başlığını taşıyan manzume ise doğrudan Mora yarımadasının fethine tahsis edilmiştir. Vasıta beyti "Eyledüñ râzî dilîr-i kârzâr-ı Hayber'î / Bir gazâ itdüñ ki hoşnud eyledüñ peygamberi" şeklinde olan bu 5 bendlik tercî'-bendde Kâmî, daha ziyade Ali Paşa'nın övgüsünü yaparken bu övgülerini, Mora fethine dayandırmaktadır. Fethin tasvirine yönelik bir anlatıma yer vermeyen şair daha ziyade bu fethin önemi çerçevesinde bahsi geçen paşayı metheder. Bu fetihle birlikte şehrin adının artık Mora olarak değil de Âsaf-âbâd olarak anılması gerektiğini şu beyitle ifade eder:

Âsaf-âbâd oldu şimdi ol mübârek memleket

Fâriğ olsunlar Mora nâmıyla anı yâddan (Erişen-Yazıcı 2017: 107)

Osmânzâde Tâ'ib (ö. 1724)

III. Ahmed'in fermanıyla sultânü's-şu'arâ tayin edilen Osmânzâde Tâ'ib'in de Mora fethini yakından takip edip ele geçirilen kaleler için teker teker tarihler düşürdüğü görülmektedir. Onun divanında, fetih sırasına göre ilk tarih manzumesi, Gördös'ün fethi için düşürülmüştür. "Berây-ı feth-i Kal'a-i Gördös" başlığını taşıyan bu tarihin ilk beytinde fethin

mimarı Ali Paşa'yı öven şair ikinci beyitte fethin tarihini şöyle vermektedir:

Yazıldı nâsa târîh-i bişâret

Alındı beş gün içre hışn-ı Gördös (Sadavi 1987: 404)⁶

Tâ'ib'in tarihlendirdiği ikinci fetih Anaboli'nin fethidir. Bu manzumesine Ali Paşa'nın övgüsündeki bir beyitle başlayan şair, onun Gördös Kalesi'ni aldıktan sonra Anaboli'ye yöneldiğini ifade eder. Paşa'nın bu kaleyi 8 günde fethettiğini söyleyen Tâ'ib'in tarih beyti şöyledir:

Yed-i iclâl ile döge döge ceng eyleyüp hâlâ

Anaboli'yi de aldı sekiz günde 'Alî Paşa (Sadavi 1987: 377)

Tâ'ib divanında Mora fethiyle ilgili kaleme alınan üçüncü manzume ise diğerlerine göre hayli uzun olup "târîh berây-ı feth-i Mora be-dest-i Alî Paşa" başlığını taşır. Bu manzumenin ilk on beytinde sadrazama seslenen şair, onun çok kısa sürede ne kadar önemli bir fetih gerçekleştirdiğini anlattıktan sonra fethedilen kaleleri şu şekilde sıralamaktadır:

Bir gâzâ itdün ki koydun şafha-ı 'âlemde nâm

Kal'alar feth eyledün kim her biri faşş-ı nigîn

Evvelâ Gördös teşhîri ki istihkâm ile

Olmuş idi gıbta-fermâ-yı sipihr-i heftümîn

Bâ-huşûş Anaboli gibi hışâr-ı üstüvâr

Feth ola bir hafta ceng ile zihî re'y-i rezîn

Oldı mıknaflis-i nuşret varise tığüñ senüñ

Müncezib oldu saña böyle kıla'ı ahenîn

Bîm-i cân ile 'aceb midür Frengün başına

Teng olursa saha-ı pehna'ver-i çarh-ı berîn

Çend rûz içre musahhar oldu bunca memleket

Olmuş iken her birinüñ fethi mevķûf-ı sinîn (Sadavi 1987: 424)

Daha sonra sadrazam ve padişahın övgüsüne yer veren şair, bu büyük fethin tarihini düşürmek istediğini ancak bu konuda Râşid gibi bir şair

⁶ Osmânzâde Tâ'ib'in divanından yapılan alıntılarda özellikle yer adlarının yazımında birçok hata olduğu için metinler tarafımızdan düzeltilerek verilmiştir.

varken kendisine laf düşmeyeceğini ifade edip Dürri mahlaslı bir şairden de övgüyle bahseder. Aşağıda yer verilen bu ifadelerden sonra şairin Mora'nın fethini tarihlendirdiği beyit ise Râşid'in beytiyle aynıdır:

Olsa da imkânı bend-i leb olur şerm ü edeb

Var iken Râşid gibi bir şâ'ir-i sıhr-âferîn

Geçse de bād-ı nazardan itdüğüm fikr-i dağık

Belki ta'yib eyleye Dürri gibi bir hurde-bîn

Lik mağrûrî-i luţfuñ eyleyüp şab'um fuzûl

Gevher-i endişemi 'arz eyledüm gâşş u şemîn

Eyledüm bu beyte iki mışra'-ı târîhi derc

Ki_ola dest-âvîz-i nâcîzâne-i 'abd-i kemîn

Yine iqbâl ile bi'l-cümle kılâ'ın feth idüp

Morayı kıldı 'Alî Pâşâ bilâdü'l-müslimîn (Sadavi 1987: 427-28)

Yukarıdaki beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Tâ'ib her ne kadar Râşid gibi bir şair dururken Mora fethine tarih düşürmenin haddi olmadığını söylese de düştüğü tarih Râşid'in tarih beyti ile aynıdır.

Tâ'ib Ahmed Efendi'nin bu manzumeleri dışında Mora fethine düşürdüğü iki tarih manzumesi daha bulunmakta olup her ikisinde de önce devrin padişahı III. Ahmed sonrasında fethi gerçekleştiren Şehid Ali Paşa'nın kısa övgüsünden sonra Mora'nın bütününün fethi için şu tarihler düşürülmüştür:

Sürüş-i 'arş-ı Rahmânî didi târîhini Tâ'ib

'Alî Paşa Mora'yı aldı bozdı cünd-i küffârı

Sezâdur Tâ'ibâ yektâ düşerse mışra'-ı târîh

Mora fethiyle 'âlem eyledi 'id-i dü-bâlâyı

Antakyalı Mustafa Şehdî (ö. 1727)

Antakyalı Mustafa Şehdî'nin (ö. 1727) divanında yer alan "Zafernâme-i müverrah u müzeyyel berây-ı bilâd-ı cezâyir-i Mora behimmet-i âsaf-ı serdâr-ı zafer-şî'âr dâmâd-ı şehinşâh-ı ekâlîm-güşâ hazret-i Ali Paşa" başlıklı 187 beyitten oluşan uzun kaside de tamamıyla Mora fethine hasredilmiştir. Şair, bu fethi müjdeleyip kendisinde hasıl olan mutluluğu ifade ederek başladığı kasidesinde "sebeb-i zuhûr-ı zafer-

i mevfûr” başlığı altında Mora seferinin sebeplerini saymaktadır. Bu bölümde Venedikliler tarafından alınan Mora yarımadasındaki yerleri tevriye ve cinas gibi birtakım kelime oyunları ile teker teker sayıp bunların yeniden İslam mülkü olmak için iç çektiklerinden bahseden şair “Dest-i küffâra giriftâr idiler niçe zamân/Kimse tahlişine olmadı muvaffak mülhem” (Bayındır 2008: 246)⁷ diyerek fethi gerçekleştiren Ali Paşa’nın övgüsüne giriş yapmak için zemin hazırlar. Sözü Venediklilerin antlaşmayı bozması neticesinde Osmanlı padişahının devlet erkanını toplayıp savaş kararı almasına getiren Şehdî “Vasf-ı âsaf...” başlığı ile sadrazam Ali Paşa’nın övgüsüne yer verir. Sonrasında savaş hazırlıkları yapıp donanmanın Akdeniz’e çıkmasına değinen şair, bu bölümde gemideki topları oldukça etkili ve güçlü benzetmelerle tasvir etmeye çalışır. Donanmanın heybetinden uzunca bahsettikten sonra padişahın sancağı-ı şerif eşliğinde İstanbul’dan hareket edip Edrine’ye varması, burada veziri Ali Paşa’yı fetihle görevlendirmesinden söz eder. Ali Paşa’nın hiç vakit kaybetmeden Mora’ya yöneldiğini, ilk elden Gördös ve Anaboli kalelerini kara ve denizden kuşatarak kısa sürede ele geçirdiğini anlatır. Bundan sonra, Moton, Koron, Benefşe, Ayamavra, Kalya, Kastel, İstendil, Suda gibi yarımada fethedilen diğer kalelerin isimlerini sayan şair bunların yeniden Osmanlı topraklarına katıldıklarını ifade eder. Şehdî de konuyla ilgili kalem oynatan birçok şair gibi Mora yarımadasının fethini çok önemli ve başarılı bir zafer olarak takdim edip “Niçe târîh-i selef şâhid ü meşhûdumdur / Kime oldu bu futûhât müyesser bilmem” (Bayındır 2008: 258) deyip bu fethin ancak Hz. Ali’nin Hayber fethi ile mukayese edilebileceğini dile getirdikten sonra fethetme düştüğü tarihi şu muammalı tarihle verir:

Oldı bu fâtiḥ-i mülk-i Mora Ḥayder-mânend

Düşdi yek-pâre “ğazâ-yı ‘Alî” târîḥ-i etem (Bayındır 2008: 259)

⁷ Antakyalı Şehdî’nin divanı üzerinde Şeyda Bayındır bir yüksek lisans çalışması yapmıştır. Bahir Selçuk’un verdiği bilgiye göre Bayındır Antakyalı Şehdî ile Şehdî Osmân Efendi’yi karıştırmış, bunun neticesinde Antakyalı Mustafa Şehdî’ye ait divanı Osman Şehdî’ye atfetmiştir. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=34> (01.12.2019) Bunun yanında incelediğimiz kasidede de Bayındır tarafından kurulan metinde özellikle özel isimler açısından ciddi okuma hataları yapıldığı görüldüğünden alıntılanan metinler tarafımızdan yeniden kurulmuştur.

Bu tarih beytinden sonra Ali Paşa'ya dualar eden şair durumunu paşaya arz ettiği bir hasb-i hâl ile bu uzun kasidesine son verir. Şairin bu kasidesi bu makalede tanıtılan Râşid ve Râzî'nin tarih manzumeleri gibi uzunca metinler arasında yer almakta olup Mora fethini görece ayrıntılı ve aşama aşama ele almaktadır. Sefere katıldığı kuvvetle muhtemel olan Şehdî'nin bu manzumesi ile kendisinden uzaklaştırıldığını düşündüğü hamisine yeniden ulaşma gayreti içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Vahîd Mahtûmî (ö. 1732-33)

Mora seferi sırasında padişahın yanında olduğu anlaşılan Vahîd Mahtûmî padişahın sefer boyunca uğradığı menzilleri konu edinen bir eser yazdığı gibi divanında da konuyla ilgili tarihler düşürmüştür. Onun düştüğü ilk tarih padişahın sefere çıkmaya karar vermesini ele almakta olup "Sultan Ahmed Venedik üzerine sefere çıkmak amacıyla sırtına gaza zırhı geçirince şu tarihi düşürdüm" diyerek aşağıdaki beyitle bu hadiseyi tarihlendirir:

Olnca zırh-be-düş-ı ğazâ didüm târîh

Şeh-i cihâna kabâ-yı sefer mübârek ola (Kahraman 1995: 440)

Vahîd Mahtûmî, bizzat olayın içinde bulunduğundan olsa gerek Mora seferinin ayrıntılarına kadar tarihler düşürmüştür. Bu bağlamda bir diğer tarihi de Mora seferine sebep gösterilen antlaşmanın bozulmasına yöneliktir. Şair, padişahın gazaya çıkmasını haklı bir zemine oturtup "Venedikliler âyînecilik etmeye başlayıp antlaşma camını "nakz" taşı ile kırdıklarını ifade edip antlaşmanın bozulduğu tarihi şöyle düşürmektedir:

Söyledi târîhîni tevbih iderek şab'-ı Vahîd

Âyîne-i 'ahdi şikest eyledi cünd-i Venedik (Kahraman 1995: 421)

Vahîd'in Mora seferi sırasında tarihlendirdiği bir hadise de Anaboli Kalesi'nin ele alınmasıdır. 19 beyitten oluşan kıta nazım biçimiyle yazılan birinci tarih mazumesinde şair, padişahı merkeze aldığı övgü beyitlerinden sonra Ali Paşa'nın padişah tarafından Mora'nın geri alınması için görevlendirdiğini ifade edip evveleminde İstendil, Gördös, Egne ve Anaboli'nin fethedildiğini belirtir. Sonrasında paşanın uzunca bir övgüsünü yapan şair düşürdüğü tarih beytini şöyle verir:

Güşuma ol dem didi bu mışra'ı hâtif Vahîd

Başına Anaboli küffâr kelbin oldu dar (Kahraman 1995: 426)

Vahîd'in Anaboli'nin fethine düşürdüğü ikinci tarih 4 beyitlik bir kıt'a olup şairin bu manzumedeki tarihlendirme mısraı "Mîrâs-ı peder-idi Anaboli'yi aldı" şeklindedir.

Şeyhülislâm İshak (ö. 1734)

Şeyhülislâm İshak'ın Mora seferiyle ilgili manzumesi 10 beyitten oluşan kıta nazım biçiminde yazılmıştır. Şair Ali Paşa'nın Mora'yı geri almasını övgü dolu ifadelerle dile getirdikten sonra fetih sonrası İstanbul'a döndüğünde herkesin bu hadiseye tarihler düşürüp bunları paşaya sunduğunu ifade eder. Kendisi de bu kutlu olayı şu beyitle tarihlendirirken her bir mısrada ayrı bir tarih olduğunu belirtmektedir:

Kudûm-ı şadr-ı emced eyledi İstanbulî ihyâ

Bu şehre mağdem-i şadr-ı mücâhid oldu zîb-âbâd (Doğan 1997: 256-57)

İzzet Ali Paşa (ö. 1734)

İzzet Ali Paşa'nın divanında, Şehid Ali Paşa hakkında bir kaside bulunmaktaysa da bu kasidede Mora fethine dair göndermeler yoktur; ancak tarihler bölümünde ise "Târîh berây-ı feth-i cezîre-i Mora" başlıklı 13 beyitlik bir tarih manzumesi yer almaktadır. Daha ziyade Ali Paşa'nın övgüsüne yoğunlaşan bu manzumede savaşa dair fazla bilgi bulunmazken şairin yarımadanın fethini kaydettiği son beyit şöyledir:

Hüner erbâbı görse ser fedâ eyler bu târîhe

Mora'yı ceng ile aldı 'Alî Paşa-yı bî-hemtâ (Aypay 1998: 122-23; Kutlar-Oğuz 2019: 103)

Arpaemînzâde Sâmi (ö. 1734)

Mora fethini divanında uzunca işleyen şairlerden biri de Arpaemînzâde Mustafâ Sâmi'dir. Onun Ali Paşa hakkındaki ilk kasidesinde (Kutlar 2004: 155-63) bu fethi herhangi bir göndermede bulunulmaz. Sâmi'nin Ali Paşa övgüsündeki ikinci kasidesinde (Kutlar

2004: 164-70) ise herhangi bir yer ismi zikredilmeden onun Mora fethi methedilip kutlanmaktadır. Her ne kadar fethedilen yerin ismine dair bir kayıt bulunmasa da "İnâyet-i ezeli bahr u berden itdi zuhûr / Hurûş-ı seyl-i vegâ hasmı itdi hâne-harâb" beytinden bu fethedilen yerin Mora yarımadası olduğu anlaşılmaktadır. Aynı isme sunulan üç, dört ve beşinci kasidelerde (Kutlar 2004: 170-85; 203-207) ise fethedilen yerin Mora yarımadası olduğu anlaşılmaktadır. Aynı isme sunulan üç, dört ve beşinci kasidelerde (Kutlar 2004: 170-85; 203-207) ise fethedilen yerin Mora yarımadası olduğu anlaşılmaktadır. Aynı isme sunulan üç, dört ve beşinci kasidelerde (Kutlar 2004: 170-85; 203-207) ise fethedilen yerin Mora yarımadası olduğu anlaşılmaktadır.

Sâmî'nin divanındaki tarihler arasında Mora fethiyle ilgili birkaç manzume vardır. Bunlardan ilki Gördös'ün fethini tarihlendiren 5 beyitlik bir kıt'adır. Bu kıtada III. Ahmed'in Mora'yı fethetmek istediğini belirtirken padişahın Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinde Kur'an'dan tefe'ül ettiğini de haber vermektedir. Son beyitte ise Ali Paşa'nın Mora'yı fethederken ilk olarak aldığı Gördös Kalesi'nin fethi şu beyitle tarihlendirilmiştir.

Olcağ gâlfide-ser a'dâ didüm târîhini

Gördösi aldı 'Alî paşa ön evvel Moradan (Kutlar 2004: 264)

Sâmî'nin ikinci tarih manzumesi ise Mora'nın tamamının fethedilmesine dair yazılmıştır. Kıt'a nazım biçimindeki 22 beyitlik bu manzume Ali Paşa'nın savaşçı yönünü öne çıkaran övgülerle başlar. Daha sonra söz fethedilen kalelerin sağlamlığına karşın bunların kısa sürede alınması üzerinde durulmuş ve bunun adeta imkânsız bir iş olduğu şu beyitlerle ileri sürülmüştür:

Top-i ra'd-endâz ü berķ-âvâzdan oldu harâb

Ķal'alar kim her biri mânend-i gerdûn üstüvâr

Burc ü bârûlar haşânetde 'adîmü'l-indirâs

Tâ-be-mâhî 'umķ-i hâdeķtâ-be-meh ķadd-i cidâr

Böyle merşûş ü müşeyyed sûrlar teşhîrine

Rüstem olsa şarf ider elbet sinîn-i heşt ü ķâr

Yek dü mâhe müddet içre bu kerâmetdür hele

Müstakîl bir mülķ ile feth oluna bunca hîşâr (Kutlar 2004: 265-66)

Bu beyitlerden sonra Ali Paşa'yı birkaç beyitle methetmeye devam eden şair, düşmanın var olan anlaşmayı bozduğuna işaret ederek (Şîşe-i ahdi idüp âyîneci kâfir şikest) düşmanın bu fetihle ne kadar alçak bir hale

düştüğüne de değindikten sonra, fethedilmesi bir muammâ çözümü kadar zor olan Mora'nın fethini şu beyitle tarihlendirir:

Sâmiyâ bu feth-i 'âlinüñ didüm târîhîni

Sa'y ile aldı Mora mülkin vezîr-i kâm-kâr (Kutlar 2004: 267)

Aynı zamanda bir vak'anüvis olarak da görev yapan Sâmi'nin divanındaki Mora fethiyle ilgili en uzun manzumesi ise 170 beyitten oluşan bir mesnevisidir. Muhtemelen bir fetihnâme olarak tasarlanan; ancak tasarlandığı gibi tamamlanamayıp yarım kalan bu mesnevide, Mora fethinin ilk evresi yani Venedik'e savaş ilanı ve bunun sebepleri üzerinde durulmuştur. Hayli sanatlı bir dil ve üslupla kaleme alınan bu mesnevide Sâmi, öncelikle II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki süreç değinir. Bu dönemle ilgili oldukça karamsar bir tablo ortaya koyan şair, bu dönemde kutsal ittifaka (Nemçe, Leh ve Moskov) karşı girilen ve çoğunlukla başarısız olan savaşlar sırasında Venedik'in de Mora'yı zor da olsa zabtedip birkaç sene burada hüküm sürdüğünü ifade eder. 1111/1699 tarihinde şartların değiştiğini belirten Sâmi; Nemçe, Leh ve Moskov güçleriyle birlikte Venediklilerle de barış anlaşması yapıldığını; ancak bir müddet sonra bunların anlaşmayı bozduklarını ifade ederken anlaşmayı bozan hareketleri somut olarak ifade eder. Buna göre Venedikliler, bu dönemde Akdeniz'deki Müslüman gemilerine saldırarak hırsızlığı adet haline getirmişler ve hesap sorulacağı zaman da birtakım yalanlarla kurtulmak istemişlerdir. Sâmi'nin dile getirdiği bu sebepler, Mora fethini anlatan diğer kaynaklarda da yer almaktadır. Öte taraftan imzalanan barış anlaşmasından sonra devletin başına III. Ahmed'in geçtiğini belirten Sâmi, padişahın Ali Paşa'yı sadarete getirdiğini, Ali Paşa'nın da Venediklilerin bu küstahlıklarına kayıtsız kalmayarak Galata'da bulunan Venedik balyosunu tutuklama emri vererek düzenlenen bir mecliste bunun sorgulandığını, bu sorgulama sırasında vezirin balyosa söylediklerini ayrıntılı bir şekilde anlatırken meclisin sonunda balyosun hapsedildiğini söyler:

Emr eyledi tâ ki ola maḥbûs

Balyos ile ol gürûh-ı menḥûs (Kutlar 2004: 400-419)

Beklenmedik bir şekilde bu beyitle sona eren mesnevinin yarım kaldığı, Sâmi'nin savaşın ileriki safhalarından da bahsetmeyi düşündüğü kuvvetle muhtemeldir.

Râşid (ö. 1735)

Mora fethi sırasında vakanüvislik görevinde bulunan Râşid Efendi, konuya en fazla hakim olan bir şair olarak divanında da Mora fethine en fazla yer veren şairlerden biridir. Râşid'in hazırlanan divanında 14 numara ile kaydedilen 18 beyitlik ilk tarih manzumesinde şâir, ilk 10 beyitte vezir-i azam Ali Paşa'nın övgüsünü yapar, sonrasında Mora fethine geçer. Bir beyitle savaşın sebebini (nakz-i ahd) anlatan şair, Paşa'nın hiç vakit kaybetmeden tüm zorluklara katlanarak Mora üzerine sefere çıktığını ifade eder. Mora'ya ayak basınca düşmanın yüreğine korku salan Paşa'nın 50 günde altı kaleyi fethettiğini, böylece müslümanları güldürüp din düşmanlarını kedere saldırdığını belirtip Mora'nın bütünüyle fethi için düştüğü tarih beytini şöyle ifade eder:

Râşidâ 'arşa yazıldı böylece târîh-i feth

Mora'yı birden 'Alî Paşa 'adûdan aldı hep (Günay 2001: 241)

16 numara ile kaydedilen bir diğer tarih manzumesinde (7 beyit) de şair öncelikle fethi gerçekleştiren askerin başında bulunan Ali Paşa'nın övgüsüne yer verir. Bundan sonra sözü tarih manzumesinin içeriğine getirip Ali Paşa'nın deniz yoluyla İstendil Kalesi'nin fethini gerçekleştirdiğini ifade edip bu fethi "Tonanma-yı hümâyûn harb ile İstendil'i aldı" (Günay 2001: 241) şeklinde tarihlendirir.

38 beyitten oluşan uzunca bir diğer manzumesinde 18 beyit boyunca devrin padişahı ve Ali Paşa'nın medhine yer veren şair 19. beyitle birlikte sözü Mora seferine getirir. Paşa'nın Gördös Kalesi'nin önüne gelip burada çadırını kurmasına değinen Râşid, kalenin ne güç bir konumda olduğunu dolayısıyla fethinin çok zor olduğunu şu beyitlerle anlatmaya çalışır.

O gûne bir 'aceb düşvâr hışn-ı üstüvârın kim

Burûcî olmuş idi i'tilâda âsümân-peymâ

Kemâl-i irtifâ'ından firâz-ı kullsin anuñ

Temâşâyâ resâ olmazdı nûr-ı dîde-i dünyâ

Nâzîrin görmedük dirdi gören ol hışn-ı vâlâyı

Cihân-gerdân-ı 'askerden gerek pîr ü gerek bernâ

Der ü dîvârı muhkem cümle-i erkânı müstahkem

Hâzîzi hem-ser-i çarh evci tāk-ı çarhdan bālâ (Günay 2001: 243-44)

Kendi gözlemlerine dayandığı anlaşılan bu tasvirlerden sonra Râşid, Paşa'nın önce kaleyi top bombardımanına tutturduğunu sonrasında da askerleri böyle yüksek bir kaleye çıkardığını anlatır. Bu hücumu dayanamayan düşmanın sonunda aciz olup emân istediklerini ifade eden Râşid, isyankarlar dışında Paşa'nın halka iyi davranıp onlara müşfik olduğunu söyler. Fethi çok zor görünen bu kaleyi kolayca ele aldığını söyleyip Gördös Kalesi'nin fethine şu beyti tarih düşürür:

Leb-i tahşîn-i Râşid'den de oldı ceste bir târîh

'Aceb âsânlık ile aldı Gördös'i 'Alî Paşa (Günay 2001: 244)

Râşid'in 47 beyitten müteşekkil diğer uzun manzumesi "Târîh Berây-ı Feth-i Mora" başlığını taşımaktadır. Râşid, bu manzumesine de Mora seferiyle ilişkilendirerek sadrazamın övgüsü ile başlar. Özellikle Nef'î'nin meşhur beytine nazire yaparak "bir gazâ itdün ki..." cümlesiyle başladığı birkaç beyitle oldukça etkili bir medhiye kuran şair, 10. beyitle birlikte sözü Mora fethine getirip bu fetih sırasında fethedilen kalelere gönderme yaparak her biri fass-ı nigîn değerinde olan kaleler fethedildiğini dile getirir. Bu bağlamda önce yüksekliği ile dillere destan olan Gördös, sonra da güçlü Anaboli Kalesi'ni bir hafta gibi kısa bir sürede fethetmesini över. Sonrasında yine fetihle ilişkili olarak sadrazamın övgüsüne devam ederek onun fethi senelerce sürecektir bu kaleleri birkaç gün içinde fethettiğini söyler. Birkaç beyit içerisinde savaş sahnesi etrafında sanatkarane tasvirler yaptıktan sonra şair devrin padişahı III. Ahmed'i methedip fetih için düşürdüğü tarihe şu şekilde yer verirken bir beyte iki tarih mısraı derc ettiğini de hatırlatır:

Yine ikbâl ile bi'l-cümle kılâ'ın feth idüp

Mora'yı kıldı 'Alî Paşa bilâdü'l-müslimîn (Günay 2001: 248)

Râşid'in 125 beyitlik diğer manzumesi ise oldukça uzundur. Bu makalenin sonunda metnini verdiğimiz Râzî'nin manzumesine oldukça benzer bir şekilde bu kasidede de şair bir müjde ile başlar. Bu müjdenin anlatımında "nusret" sözcüğü sıklıkla kullanılır. İlk 10 beyitte bu haber ekseninde dönen şair sonrasında devrin padişahına övgü yapmaya başlar. 10 beyit kadar süren bu övgüden sonra sözü sadrazama getirir. 32. beyitle birlikte Mora'nın fethinden bahsetmeye başlayan Râşid, bu manzumesinde konuyu diğer manzumelerinde olduğundan daha ayrıntılı olarak ele alır. O öncelikle Mora yarımadasının elden çıkmasına

değindir, bu elden çıkmada görevlilerin ihmalinden de eleştirel bir dil ile bahseder. "Adû-yı dîne bî-kayd-i tekâtul itdiler teslîm" der. Bu arada yarımadanın Hristiyanlar elinde dönüştürüldüğünü söyleyen şair,

"İkâmetgâh-ı ehl-i fazl olan 'âlî medâris hep

Pür oldı ħar-mizâcân-ı rehâbî vü akissâdan;

Sürûş-ı ħazrete ârâmgâh olan mesâcid hep

Mişâl-i deyr ħoldı naķş-ı aşnâm u çelîpâdan (Günay 2001: 251)

sözleriyle bu hali gören sadrazamın Frenk'in anlaşmayı bozduğunu görünce hemen onu geri almak için harekete geçtiğini, kısa bir sürede Gördös Boğazı ağzına varıp burada çadırını kurduğunu ifade eder. Burada da kalenin yüksekliğini ve fethedilmesinin güçlüğüne vurgu yapan şair,

O deñlü mürtefî kim kâdir olmaz zabtına âdem

Eger gûy-ı nigh bir kerre ġaltân olsa bâlâdan (Günay 2001: 248)

diyerek bu durumu şairane bir dil ile anlatır. Ancak Ali Paşa'nın azmi karşısında kaleyi savunanlar eman talebinde bulunup kaleyi teslim ederler. Askerler esir alınıp halka dokunulmaz. Sonrasında Anaboli'ye gelip burada çadırını kurarak kaleyi kuşattığını anlatır. Her taraftan kaledeki düşmanları sıkıştıran sadrazam öncelikle kaleye giden suyun mecrasını değiştirir. Bu arada kalenin üzerinde bulunan Palamut tabyasını fetheder. Kalenin bir tarafını karadan bir tarafını da denizden kuşatırlar. Bu sırada birçok şehit verildiğini söylemeyi de ihmal etmeyen Râşid'in bu durumu şairane anlatımı oldukça güçlüdür:

Muĥaşşal geldi tûfân-ı veġâ ol mertebe cûşa

Ki deryâ-yı şehâdet oldı pür-emvâc ħamrâdan (Günay 2001: 253)

Düşmanın bir iki gün bu şiddetli saldırıya dayandığını söyleyen şair, mühimmatı bittikten sonra artık dayanamadığını ifade eder ve Ali Paşa'nın bir övgüsüne daha başvurup onun kendisine hami olduğunu güçlü ve vurgulu bir şekilde anlatır. Bu uzunca övgü ve himaye ilişkisinin anlatımından sonra şair, fethi özetleyerek Anaboli'nin fethiyle tüm Mora yarımadasının fethedildiğini söyler. Fethe düştüğü tarihte yine bir beyitte iki tarih olduğunu söyler:

'Âlî Paşa Anaboli'yi de feth eyledi ħâlâ

Alındı Ĥaķ virüp ser-ĥadd-i Mora cünd-i a'dâdan (125)

Seyyid Vehbî (ö. 1736)

Devrin önde gelen şairlerinden olan Seyyid Vehbî, III. Ahmed'in medhini konu alan 25 kasidesinin hiçbirinde doğrudan veya dolaylı olarak Mora fethine dair bir şey söylemez.⁸ Şehid Ali Paşa hakkında da iki kaside yazan Vehbî, bir kasidesinde bu fetihten herhangi bir şekilde bahsetmezken diğer kasideye ise "Aceb gazâda bulundun..." ibaresiyle doğrudan Ali Paşa'nın Mora fethine göndermelerle başlar. Kasidenin ilerleyen bölümlerinde ise bu fetihten şu açık ifadelerle bahseder:

Füsûn-ı mekrini ibtâl idüp hacel kıldı
Müşa'bid-i Venedik gibi bir hayâl-bâzı

Ser-i 'adûyî idüp şavlecân-ı tîğ ile gûy
Fezâ-yı rezmd e merdâne eyledüñ bâzı

Anaboli başına tar olup o sârik-i mülk
Ele (?) havâle-i Gördös'e virdi boğazı (Dikmen 1991: I/135)⁹

Vehbî'nin birçok olaya tarih düşürdüğü manzumeleri arasında, Mora yarımadasının bütününün ve buradaki kalelerin teker teker fethini konu alan, her biri birer beyitten oluşan 7 ayrı tarih manzumesi yer almaktadır. Bunlar fetih sırasına göre şöyle sıralanabilir:

Alındı hışn-ı Gördös târîh-i güzîn oldı
Bi-hamdillâh yine Gördös maqarru'l-müslimîn oldı (Dikmen, II/414)

Çıkınca çâr cânıbd e 'asâkir didiler târîh
Gelüp der-ceng-i evvel Gördös'i aldı 'Alî Paşa (Dikmen, II/415)

Kilîd-i seyf ile feth oldı Anaboli'nüñ hışnı
Bi-hamdillâh ki açdı bâb-ı 'avn ü nuşreti Mevlâ (Dikmen, II/414)

Yine hışn-ı Anaboli Receb ayında feth oldı
Hilâlâsâ sipihre aşdı seyfin bu 'Alî Paşa (Dikmen, II/415)

⁸ Öte taraftan Vehbî'nin III. Ahmed'i konu aldığı kasideleri arasında, padişahın Tiflis, Revân ve Azak Kalesi gibi zaferlerine doğrudan yer verdiği görülmektedir.

⁹ Seyyid Vehbî'nin divanından yapılan alıntılarda özellikle yer adlarının yazımında birçok hata olduğu için metinler tarafımızdan düzeltilerek verilmiştir.

Tebşîr iderek hâtif-i kudsî didi târîh
Nez'-i (?) Karon-ı karnı kesildi Venediküñ (Dikmen, II/414)

Ziyâde bir güzel târîh ister bu fütûhâta
Ayamavra ile Mora Menekşe Şuda açıldı (Dikmen, II/413)

Cihân-gîr oldu hükmin virdi zîbâ-mesned-i mührüñ
'Alî Paşa Mora'yı eyledi zîr-i nigîn hâlâ (Dikmen, II/413-415)

Ankaralı Râzî (ö. 1741'ten sonra)

Ankaralı Râzî'nin neşredilen divanında Mora fethine tarih düşürülen iki manzume yer almaktadır. Bunlardan birincisi 6 bendden oluşan bir müseddestir. Başından sonuna kadar devrin padişahını merkeze alıp manzumesinin birinci bendinde devrin padişahı, ikinci bendinde de Şehid Ali Paşa'yı metheden şair, üçüncü bendden itibaren Mora seferinden bahsetmeye başlar. Fethi donanma açısından tasvir eden Râzî yarımadanın fethini "Mülûk-ı kâmil-i Sultan Ahmed fâtih-i Mora" (Erdoğan-Şahin, 96-97) mısraıyla tarihlendirir.

Râzî'nin 7 beyitten oluşan ikinci tarih manzumesi kaside nazım biçiminde olup devrin padişahına hitapla başlar. Padişahın savaşı yönünü överek sözü Mora fethine getirdikten sonra fethi "Hâlik-i Efrenc ü fâtih-i Mora" (Erdoğan-Şahin 2015: 97-98) mısraıyla tarihlendirmiştir.

Neylî (ö. 1748)

Dönemin birçok olaya tarih düşürmüş şairlerinden olan Neylî de Sadrazam Ali Paşa hakkında bir kaside yazmakla birlikte bu kasidede Mora fethine değinmemişken, "Târîh-i Feth-i Memleket-i Mora" (Kılıç 2004: 414-18) başlıklı 47 beyitlik uzunca tarih manzumesiyle Mora fethini ele alır. Bu manzumesinin başında, sadrazama seslenip ne kadar önemli bir iş başardığını ifade eden şair, daha sonra sözü bizzat fethi getirerek şu beyitlere yer verir:

Mülk-i İslâmdan elin kesdiñ
Venedik itmiş iken istîlâ

Kaṭ'-ı yedle cezāsını virdiñ
Öyle bir düzd-i fırsatıñ haḳḳā

Venedikle hisāb-ı lafz-ı 'adüv
Mütesāvîdir itseler ihşā

Anı düşmen şayardı anıñ için
Fenn-i heycāda ba'z-ı ehl-i hecā

Seg ile buldılar velî yeksân
Anı şîrân-ı gābe-i heycā

Sûzen-i nîze-i ğuzâtı yidi
İgne yutmuş köpek gibi a'dā

Ele virdi boğazını Gördös
Saldı tîĝıñ çü pençe-i gîrā

Gördös'ün ehli anaya kavuşup
Anaboli'yi itdiler me'vā

Anaboli de oldu düşmene teng
Ana baba ğünü olup ğûyā

Bunuñ emsāli nice hışn-ı haşîn
Oldı haḳḳu'l-ḳudûm cümle saña

Bu beyitlerde Mora'nın tekrar Venediklilerin elinden alındığını ifade eden şair, Mora yarımadasının Karlofça antlaşmasıyla Osmanlılardan alınmasını bir hırsızlık olarak değerlendirirken Ali Paşa'nın burayı geri almasını da hırsıza verilen el kesme cezası olarak görür. Şair, "Venedik" ve "adû" kelimelerinin ebced hesabına göre birbirine denk geldiğini¹⁰, bundan dolayı da bu fen ile uğraşanların Venedik'i düşman saydıklarını ifade eder. Daha sonra Venedik-köpek benzetmesine dayanan iki beyte

¹⁰ Bahsi geçen kelimelerin "وَنَدَكْ" ve "عَدُو" şeklindeki imlaları 80 sayısına tekabül etmektedir.

yer veren şair, ardından da sefer sırasında fethedilen ilk ve ikinci kale olan Gördös ve Anaboli'nin isimlerini anar; diğer kalelerin fethine ise isimlerini anmadan "bunun emsâli niçe hısn-ı hasîn" ifadesiyle değinir. Böylece 10 beyit içerisinde Mora fethine değinen Neylî, bundan sonraki beyitlerde ise Ali Paşa ve devrin padişahının övgüsüne yer verirken fetih için düşürdüğü tarih beytini şu şekilde verir:

Aldı cümle memâlik-i Mora'yı
Cûd-ı ikbâl-ile 'Alî Pâşâ (Kılıç 2004: 418)

Sadîk (ö. 1752)

Mora fethine tarih düşüren şairlerden biri de ilmiye sınıfına mensup olan Sadîk mahlaslı şairdir. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla bir süre Şehid Ali Paşa'nın himayesinde bulunan şairin divanında Ali Paşa'ya sunduğu birkaç kaside bulunmaktaysa da bunlarda Mora fethine dair bilgi yoktur. Ancak hazırlanan divanındaki 27 numaralı tarihte şair Mora'ya sefer yapılması kararına tarih düşürmüştür. Halkın Mora üzerine bir sefer düzenlenmesini içtenlikte istediğini aktaran Sadîk, İslam askerine zaferle dönmeleri için dua ettikten sonra düştüğü tarihi şu şekilde verir:

Biñde bir ancak düşer bir böyle târîh ey Şadîk
Şer'-i Aḥmed'den iden icâb-ı icrâ-yı cihâd (Eroğlu 1998: 314)¹¹

Sadîk'in tarihleri arasında yer alan 38. manzume ise tamamıyla Mora fethine hasredilmiş 50 beyitlik bir kıt'adır. Manzumesine devrin padişahı ve fethin mimarı Şehid Ali Paşa'nın övgüsüyle başlayan Sadîk, onun Mora iklimi gibi büyük bir iklimi bir buçuk ay gibi kısa bir sürede ele aldığını söyleyerek sözü Mora seferine getirir. Gördös Kalesi'nin zorluğuna işaret eden şair, onun gibi bin kale de olsa veziriazamın bunların hepsini fethedebileceğini ifade eder. Sonrasında şair, Mora seferi sırasında fethedilen kaleleri teker teker sayıp bir kısmının fethine tarih düşürür. Bunlardan ilki donanmanın aldığı İstendil'dir. Burası için;

Du'â idüp didiler bir ağızdan ḥalk târîhin
Donanma kâfirün İstendil'in aldı ebed-bādâ (Eroğlu 1998: 321)

¹¹ Sadîk'in divanından yapılan alıntılarda özellikle yer adlarının yazımında birçok hata olduğu için metinler tarafımızdan düzeltilerek verilmiştir.

beytini tarih düşüren şair, sonrasında Gördös'ün fethine geçer. Bu kaleyi bir iki benzetmeyle tasvir edip şu beyitle buranın ele geçirilişini tarihlendirir:

Felek taḥsîn idüp yazdı güzîde böyle bir târîḥ
‘Acebdür ceng-i evvel Gördös’i açdı ‘Alî Paşa (Eroğlu 1998: 322)

Sadîk bu beyitten sonra sırasıyla fethedilen diğer yerlerden bahsedip bunlara düştüğü tarihleri kaydeder. Anaboli'nin fethi şu beyitle tarihlendirilmiştir:

Meserret-baḥş olup sūr-ı hümāyūn gibi târîḥi
Ebū feth oldu Anaboli'yi aldı ‘Alî Paşa (Eroğlu 1998: 322)

Sadîk sefer sırasında gerçekleşen diğer fetihleri de arka arkaya şu beyitlerle tarihlendirmiştir:

Moton'ı şad hünlerle feth idince didiler târîḥ
‘Aleykum bi'l-Moton hükmi olup ḥal oldu ey icrâ

Didi ‘azm-ı ramīm-i ḳarn-ı evvel reşk-ile târîḥ
Ḳoron'dan gāv-ı a'dānuñ kırıldı boynuzı ḥaḳḳā

Devān-ı kenz-i esrār-ı velāyet didi târîḥin
Alup ḳasteller açdı böyle bâb-ı maṭlab-ı a'lâ

Açıldı itdi a'dā ser-fürū çün didiler târîḥ
Benefşe ḥışnın açdı ol nesīm-i luṭf-ı Ḥaḳ ḥālā

Hele ḳalmadı Mora oldu nuşret birle târîḥi
Simāṭ-ı menn-i Rab'den ballı Badra sekkerin ḥalvā

‘Adū bî-‘add idi ammā bozuldu didiler târîḥ
‘Adū şındı idüp nām Avarin eṭfāl-i istihzā

Şalinsun ehl-i İslām eylesün ‘id oldu târîḥi
Çuḳa Şuda açıldı İgne zînet virdi bu ḥaḳḳā

O ḳāfir cümle oldu müzmaḥil târîḥidür zībā
Ḳilā' ile hele ma'müreyi¹² aldı ‘Alî Paşa (Eroğlu 1998: 322-23)

Şair, Mora seferi sırasında gerçekleşen her bir fethetme tarih düşürdüğü manzumesini kendi halini paşaya arz edip ona dualar ederek bitirmektedir.

¹² ma'müre: Şair bu sözcüğü “موره مع” şeklinde yazıp Mora'yı çağrıştırmıştır.

Çelebizâde Âsım (ö. 1760)

Râşid'den sonra bir süre vakanüvislik yapan Çelebizâde Âsım da Mora seferine bigane kalmayan şarilerdendir. O Mora seferinin ilk ayağı olan Gördös Kalesi'nin fethi için bir kıt'a yazmıştır. Âsım, Ali Paşa'nın Mora'daki ehl-i dalâli yok etmek için sefere çıktığını, yolu üzerinde bulunan ilk kale olan Gördös'ü ilk hamlede fethettiğini söyleyip fethi şu beyitle tarihlendirmiştir:

Şevk ile 'Âsım-ı şeydâ didi târihin anuñ
Gördös'i ceng-ile aldı 'Alî Paşa-yı dilir (Öztekin 2010: 173)

Yaptığımız taramalara göre Mora fethine tarih düşürülen şairler bunlardan ibarettir; ancak arada gözden kaçan isimler olabileceği gibi şiirlerinde dolaylı olarak Mora fethinden bahseden şairlerin de olabileceği unutulmamalıdır.¹³

Devrin Tezkirelerinde Mora Fethi

Günümüze ulaşan divanlardaki bu tarih manzumelerinin dışında, Mora fethinin gerçekleştiği tarihe yakın dönemde kaleme alınmış tezkirelerde de bu fethin yansımalarını bulmak mümkündür. Bu yansılardan biri İstanbullu kâtib Şehrî'nin tarih beyitleridir. Sâlim bahsi geçen şairin terceme-i haline yer verdikten sonra "Biñ yüz yigirmi yedi târihinde Venedik keferesinden Mora cezîresinin kılâ' u hisârınıñ feth u teshîri müyesser oldukda mütercem-i mezkûr Anaboli fethine bu

¹³ Örneğin Vâsık (ö. 1751-52) da Mora fethinden sonra yazarak hamisine "Mora'yı 'anveten tahtlı etdin dest-i düşmenden / Ğazâ-yı ekber etdiñ kâhramânlar resmini icrâ" şeklinde seslendiği bir kasidesini Ali Paşa'ya sunmuş, bu kasidesinde Mora fethine sadece değinmiştir. (Bk. Gürbüz 2011: 93)

Fatih Sona, Şeyhüslâm Es'ad Efendi'nin (ö. 1753) İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinin 23. beytini (Egerçi yüz yire kıldı niyâz-ı mesken ile / Cezîre-i Mora düşdi benefşeye nâ-çâr) "Şeyhüslâm Es'ad, İbrahim Paşa'ya kaside yazmıştır. Buna göre Mora adası düşmüş, çaresiz bir şekilde menekşeye dönmüştür" (Sona 2019: 69) şeklinde yorumlayıp bu beyti Mora seferiyle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bizce bu ilişkilendirme hatalı olup Es'ad Efendi'nin hedefi Mora yarımadasının fethinden bahsetmek değil birkaç beyit önce başladığı yer adlarını çiçek adlarıyla ilintileyerek tevriyeli kullanmaktır.

târîhi demişdi” (İnce 2018: 277) ifadeleriyle onun şu tarih beytine yer verir:

‘Aceb mi düşse yek-tâ Şehrîā bu mısra’-ı târîh
Ebü’l-feth oldu aldı Anaboli’yi ‘Alî Paşa¹⁴

Safâyî tezkiresinde yukarıda bahis mevzuu edilen Şehrî’nin bu beytiyle birlikte Mora’nın tamamının fethi için düşürülen şu beyte de yer verilmiştir:

Düşse yektâ ne ‘aceb Şehrî bu ra’nâ târîh
Mora alındı bütün geçdi kılıçdan Venedik (Safâyî 2005: 333)

Gerek Sâlim gerekse Safâyî’nin haber verdiği bir diğer tarih düşüren şair de Sa’dî’dir. Safâyî’de “Mora fethine vezîr-i a’zam Ali Paşa’ya verdiği târîhdir” takdim cümlesiyle Sa’dî’nin konuyla ilgili şu beytine yer verilmiştir:

Ser-i ikrâmı pây-endâz edip Sa’dî dedim târîh
‘Adûdan Mora’yı cebren alıp geldi ‘Alî Paşa (Safâyî 2005: 297)¹⁵

Safâyî’nin yer verdiği bir diğer tarih manzumesi ise Hamdî mahlaslı bir şaire aittir. Safâyî’nin verdiği bilgiye göre bu şair, üç dörtlükten oluşan tarih manzumesini fetihten önce yazmıştır:

Mora cezîresine kable’l-feth dediği târîhidir
Geldi o dem bi’l-irtihâl

Bir mısra’-ı ferhunde-fâl
Feth-i ‘umûma oldu dâl

Bi-sırrı ilâhî bi’l-yakîn
Harfin hesâb itdi kalem
Biñ yüz yigirmi yedi hem
Sâl-i seferle biñ raşam

¹⁴ Safâyî’de birinci mısra “Aceb mi olsa Şehrî zâde-i endîşe bu târîh” şeklindedir. (Safâyî 2005: 333) Bu tarih mısraı Sadîk’in “Ebü feth oldu Anaboli’yi aldı ‘Alî Paşa” mısraıyla oldukça benzerlik arz etmektedir.

¹⁵ Sâlim de Sa’dî’nin tarih düşürmedeki maharetine değindikten sonra örnek olarak “ve biñ yüz yigirmi yedide vâki’ olan Mora fethine bu târîhi demişlerdir” takdimiyle bu beytine yer vermektedir. (Bk. Sâlim 2018: 250).

Buldu 'idâdını hemîn
 Hâmdî o mışra'-ı güzîn

Budur ki_iden tebşîr-i dîn
 Naşru'l-cünûdi'l-mü'minîn
 Hâkku'n minallahi'l-mu'în (Safâyî 2005: 160)

Safâyî aynı şairin Suda ve Ayamavra fetihleri için de şu beyitlerle tarih düşürdüğünü kaydetmektedir:

Tâb-ı çirk-i küfr-ile 'aţşân iken târîh için
 Âb-ı seyf-i feth ile reyyân-ı pâk oldu Suda

Çıkdı içinden ayak kesdi deñildi târîh
 Ayamavra dağı oldu bu 'umûma ilhâk (Safâyî 2005: 161)

Safâyî'nin tezkiresine yer verdiği bir diğer kişi de Fâ'iz'dir. "Fenn-i inşâda olan mahâreti ma'lûm olmak için Mora feth olundukda Ali Paşa etbâ'ından birine tahrîr eylediği mektûbdur ki bu mahalle tahrîr olundu" takdim cümlesiyle bahsi geçen şairin Mora fethi üzerine kaleme aldığı mektup suretine yer verir. (Safâyî 2005: 488) Fâ'iz bu mektubunda bu fethin ne kadar önemli olduğundan bahsedip Hayber fethinden beri kimsenin böyle büyük bir fethi gerçekleştiremediğini ifade eder.

Safâyî, Nâcî mahlaslı İstanbullu Mustafa Efendi'nin de Mora fethine çıkışı sırasında Ali Paşa'ya bir kaside sunduğunu söyler ve bu kasidenin birkaç beytine yer verir: (Safâyî 2005: 677)

Mora fethinin gerçekleştiği tarihe yakın bir dönemde tezkiresini kaleme alan Râmiz de eserinde Rahîmî¹⁶ mahlaslı bir şairin düşürdüğü tarihten bahseder. "Mütercem-i pâkîze-hayâl fenn-i târîhde dahi bî-misâl olup bin yüz yigirmi yedi senesi hudûdunda be-her mısra'ı birer târîh-i garrâ olmak üzere bilâd-ı Mora'nın fethine didükleri kasîde-i zîbânın makta'ı teberrûken tahrîr ü imlâ olundu":

¹⁶ Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü'nde Habeşîzâde Abdürrahîm Rahîmî olarak kaydedilmiş olup ölüm tarihi ö. 1727 olarak kaydedilmiştir. <http://www.turkedyatysimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7211> (20.11.2019)

Çıka bî-şüphe bu mışra'la Raḥîmî târîḥ
Cümle mışra'lar ile 'add ide bî-çûn u çerâ

Himem-i cûd-ı cihân-dârî-i Hân Aḥmed ile
'Alî Paşa Morayı aldı 'adûda ser-pâ (Râmîz: 124)¹⁷

Mecmualarda Mora Fethi

Mora fethine düşürülen tarihlerin mecmularda da yansımış olması beklenen bir durumdur. Ancak bunun sağlıklı bir tespitini yapmak müstakil bir araştırmaya matuf olacağından biz burada sadece bir mecmua üzerinden konunun önemine değinmek istiyoruz. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3473 numarada bulunan mecmuayı bu bağlamda örnek olarak vermek mümkündür. Birkaç mensur metin barındırsa da büyük oranda bir şiir mecmuası olan bu yazmanın 7b-10b yaprakları arasında Mora'nın fethine dair düşürülen tarihlere de yer verilmiştir. Bunlardan birincisi "Târîḥ-i Feth-i Mora, Safiyye Sultânzâde'nindir" başlığıyla yer verilen Rezmî'nin manzumesidir. (7b-8b) Bu manzumeden çalışmamızın ilgili bölümünde bahsedildiğinden mecmuadaki ikinci tarihe geçmekte fayda vardır. "Mora Fethi târîḥleridir" başlığı altında yer verilen birinci manzume Künhî mahlashı bir şairindir. 25 beyitten oluşan bu birinci manzume kıt'a nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. Künhî bu manzumesinde öncelikle padişah ve damadı Ali Paşa'nın kısaca övgülerini yaptıktan sonra sözü Mora fethine getirir. Fethi aşama aşama ve oldukça özetle anlatan Künhî, Ali Paşa'nın önce Gördös, sonrasında Anaboli kalelerini ele geçirdikten sonra Koron ve Moton gibi kaleleri fethettiğini anlatır. "Müyesser olmamışdur bir şehenşahuñ zamânında / Bu vech ile fütühât ile böyle ğazve-i kübrâ" diyerek bu fethin önemi ve değerine mübalağalı bir şekilde değinen şair padişah ve Şehid Ali Paşa'ya dua ettikten sonra düşürdüğü tarihi şu şekilde verir:

Bu feth-i a'zamuñ Künhî-i dâ'î didi târîḥin
Mübârek-bâd aldı Mora mülkin hep 'Alî Paşa

¹⁷ Râmîz'in ifadelerinden anlaşıldığına göre Raḥîmî'nin bu kasidesi bütünüyle Mora fethine hasredilmiş olup bulunması halinde metnin müstakil bir çalışmaya konu olması gerekmektedir.

Künhî'nin bu mecmuada yer verilen bir diğer manzumesi de Gördös'ün fethi için düşürdüğü tarihtir. "Târîh-i Kal'a-i Gördös" başlıklı bu manzume yedi beyitten oluşmaktadır. Künhî kıta nazım biçimiyle yazdığı bu şiirine devrin padişahının övgüsüyle başlar. İkinci beyitte sözü Ali Paşa'ya getirip "Ġazâ kaşdı_ile çıkdı 'avn-i Hâkdan eyler istimdâd" mısraıyla vezirin sefere çıktığını haber veren şair, Ali Paşa'nın sefer kararı alındıktan sonra kısa bir sürede Mora'ya dahil olup Gördös Kalesi'ni kuşattığını dile getirir. Kalenin istîman yoluyla teslim alındığını yazan Künhî Mora'yı bir sandığa Gördös Kalesi'ni de bu sandığı açacak anahtara benzettikten sonra kalenin ele alınışını şu şekilde tarihlendirmektedir:

Bi-'aynih Mora bir şandûkdur ol kal'a kuflıdur
Bi-ḥamdillâh ki 'avn-i Hâkḳı itdi fethine imdâd

Çıkınca âh-ı a'dâ çarḥa Künhî didi târîḥin
Alındı vire ile kal'a-i Gördös mübârek bâd

Künhî'nin Mora fethi sırasında alınan kalelere teker teker yazdığı bir diğer manzume de Anaboli Kalesi için yazılmıştır. Bahsi geçen mecmuanın 11a sayfasında "Künhî'nin Anaboli târîhidir" başlığıyla kaydedilen bu manzume de kıta nazım biçimiyle yazılmış olup 5 beyitten oluşmaktadır. Hz. Ali ile adaş olan Şehid Ali Paşa'nın Gördös Kalesi'nden sonra Anaboli'ye yönelip kısa sürede kaleyi fethettiğini ifade ederek düştüğü tarihi şu şekilde verir:

Didi Künhî-i dâ't 'avn-i Vâhid ile târîḥin
Anaboli'yi de feth eyledi ḥâlâ 'Alî Paşa

Mecmuada yer verilen bir diğer tarih de Râsih mahlaslı bir şaire aittir. Bu şair de öncelikle devrin padişahını birkaç beyitle övdükten sonra sözü Ali Paşa'ya getirir. Padişahın Mora fethini Ali Paşa'ya tevdi ettiğini ifade ederek (Mora fethin aña tefvîz eyleyüp kılmış du'â) konuya giriş yapan şair fetih ile ilgili daha fazla detaya girmeden Ali Paşa'nın medhini yaptıktan sonra düşürdüğü tarihe yer verir. Ancak bu tarihi düşürmeden evvel fethin mimarı olan Ali Paşa'nın isminin fethin tarihine işaret ettiğini göstermek için "غازی علی" ve "على ضرب باد بود" ibarelerinin 1127 tarihini verdiğini ifade eder. Şairin düştüğü tarih ise şöyledir:

Sırr-ı dîn-i Aḥmed üzre hâtif-i ḳudsî hoşâ
Didi bir târîḥ-i ra'nâ-yı mübârek açdı fâh

Aldı Mora mülkini ḳarb-ı 'Alîyle 'anveten
Mu'cizât-ı Aḥmedî eydî 'alâ naşri'l-ilâh

Hâfız Hüseyin Ayyansarayî'nin derlediği *Mecmû'a-i Tevârîḥ*'te de İzzî mahlaslı bir şairin Mora fethine yazdığı 11 beyitlik kıt'a nazım biçimindeki tarihi kaydedilmiştir. İzzî de Ali Paşa'yı ve gerçekleştirdiği fethi Hz. Alî ve Hayber fethi ile ilişkilendirdiği övgüsüne yer verdikten sonra şu beyitle fethi tarihlendirmiştir:

Eşer-i mu'cizedir düşdi dem-i târîḥi
Himmet-i Aḥmedî birle Mora'yı aldı 'Alî (Ayyansarayî 1985: 24)

IV

Râzî ve Mora Fethini Ele Alan Tarih Manzumesi

Mora'nın 1715 yılındaki fethini konu alan uzunca tarihlerden biri Râzî mahlaslı bir şairin mesnevi nazım biçiminde kaleme aldığı şiiirdir. Söz konusu şiiirde şair mahlasını şu beyitle vermektedir:

Mora fethine RÂZÎ didi târîḥ
Egerçi söylediler çok tevârîḥ (159)

Bunun dışında, 162 beyitlik bu manzumede fethin içinde yer alan III. Ahmed ve Sadrazam Ali Paşa'dan bahsedilmekteyse de şairin kendisine dair çıkarılabilecek doğrudan bir bilgi ya da bir ipucu bulunmamaktadır. Başta Safâyî, Sâlim, Râmiz gibi tezkireciler olmak üzere dönemin biyografik kaynaklarına müracaat edildiğinde, aslen İstanbullu olup ismi Abdüllatîf olan ve ilmiye sınıfına mensup bir Râzî'den bahsedildiği görülmektedir. İlk bakışta şüpheye mahal bırakmayacak şekilde elimizdeki fetihnâmenin de bu zata ait olduğunu düşünmüş olmakla birlikte, yakın zamanda Mustafa Erdoğan ve Mehmet Şahin tarafından yapılan yeni bir neşirle birlikte bu tespiti ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşünüyoruz. Bu noktada Râzî mahlaslı XVIII. yüzyıl şairinin divanı hakkında yapılan iki çalışmadan bahsetmekte fayda vardır. Bunlardan birincisi Atike Kodaz Okur'un 1994 yılında gerçekleştirdiği yüksek lisans çalışmasıdır. (Kodaz-Okur 1994) Bu çalışmada Râzî'nin

divanının çeviriyazısını hazırlayan araştırmacı, hiç şüpheye mahal vermeden eldeki divanın klasik biyografik kaynaklarda bahsi geçen Abdülatîf Râzî'ye ait olduğunu düşünmüş ve çalışmasını bu kabul üzerine bina etmiştir. Râmiz ve Bağdatlı İsmâ'il Paşa'nın Abdülatîf Râzî'nin ölüm tarihini 1146/1733-34 olarak göstermesini hatalı kayıt olarak yorumlayan Kodaz-Okur, Râzî'nin ölüm tarihinin divandaki en son tarihli manzumesinin gösterdiği 1153/1740-41 tarihi ya da bu tarihten sonraki bir tarih olması gerektiğini ifade etmiştir. (Kodaz-Okur, 1994: 15-18)

1997 yılında yayımladığı "Abdülatîf Râzî ve Ankara Methiyesi" makalesinde (Erdoğan 1997) Atike Kodaz Okur'un bu tespitine katılmış bulunan Mustafa Erdoğan ise Mehmet Şahin ile birlikte 2015 yılında neşrettikleri *Ankaralı Râzî ve Divan'ı* başlıklı çalışmalarında (Erdoğan, Şahin: 2015) bu tespitten vazgeçmiş ve söz konusu divanın sahibi şairin, kaynaklarda bahsi geçen Râzî'lerin dışında Ankaralı bir şair olduğunu ve bunun da biyografik kaynaklarda bahsi geçmeyen bir isim olduğunu ileri sürmüştür. Araştırmacıları bu tespite sevk eden en önemli sebep divanda yer alan tarih manzumelerinin büyük bir kısmının Ankara ve bu şehrin önemli temsilcileri ile ilgili olması yanında Abdülatîf Râzî'nin ölüm tarihine dair verilen bilgilerle bu divanda yer alan tarih manzumelerinin birbiriyle çelişiyor olmasıdır. Biz eldeki divanın Üsküdarlı Râzî'ye ait olmadığı konusunda Erdoğan ve Şahin'e katılırken bu araştırmacıların tespitini destekler mahiyette Safâyî, Sâlim, Râmiz ve Belîğ tezkirelerinde Abdülatîf Râzî'nin şiirleri için verilen örneklerden hiçbirinin eldeki divanda yer almamasının da bu tespiti teyit ettiğini düşünüyoruz. Bununla birlikte bu tespite katılarak çalışmamıza konu ettiğimiz fetihnamenin şairini tespit etmiş de bulunamıyoruz. Zira fetihnamenin yazılış tarihi Mora'nın fetih tarihi olan 1127 (1715) tarihidir; bu tarih ise Ankaralı olduğu düşünülen divan sahibi Râzî ile birlikte Üsküdarlı olan Abdülatîf Râzî'nin de manzumenin şairi olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Ankaralı Râzî'nin neşredilen divanında Mora fethine dair iki tarih manzumesi bulunmaktadır. Basit bir mantık yürütmesi ile divanında Mora fethine dair başka tarihlere de yer verdiğine göre eldeki mesnevi nazım biçimindeki fetihnâme de Ankaralı olduğu düşünülen Râzî'ye aittir sonucu çıkarılabilir; ancak bu bazı soruların cevapsız kalmasına engel değildir. Örneğin eğer bu metin Ankaralı Râzî'ye aitse

neden 162 beyitlik bu manzumeyi divanına almadı? Ya da divandaki tarih manzumeleri ile eldeki mesnevi arasında neden bariz üslup benzerlikleri bulunmamaktadır? Ayrıca elimizdeki mesnevde Mora seferine dair verilen bilgilerin, savaşı bizzat görmüş ya da birinci ağızdan dinleyip detaylarına vakıf olmuş biri tarafından yazılmış olduğu görüntüsü bulunmaktadır. Ankaralı Râzî'nin Mora seferine iştirak ettiğine dair şimdilik elde bir bilgi bulunmamaktadır.

Öte taraftan Abdülatîf Râzî'den bahseden tezkirelerin onun kassâmlık görevi yaptığını söyleyip tarih düşürmede usta olduğuna dair bilgiler vermesi de (Sâlim 2018: 197) eldeki mesnevinin Abdülatîf Râzî'ye de ait olabileceğini ihtimal dairesine sokmaktadır. Nitekim bazı kassâmların seferlere de katıldığı dikkate alınırsa bu ihtimalin pek de zayıf olmadığını söylemek gerekir. Bu durumda yeni bir bilgi ve belge bulunana kadar Mora seferini konu eden eldeki mesneviyi belirli bir Râzî'ye ait kılmanın doğru olmadığını düşünüyoruz.

Râzî mahlaslı bir şair tarafından yazılan söz konusu mesnevi, Süleymaniye Kütüphanesi Denizli 319 numarada, 1b-5b yaprakları arasında kayıtlıdır. Her sayfada iki sütun halinde 19 satırın yer aldığı eser büyük oranda harekelenmişken eserin sonlarında yoğun olarak geçen yer isimlerinin üstleri de kırmızı mürekkeple çizilerek vurgulanmıştır. 162 beyitten oluşan eser, mesnevi nazım biçimiyle ve aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* vezni ile yazılmıştır.

Mora'nın fethini konu alan mesnevi nazım biçimindeki şiirinde konuya doğrudan giriş yapmayan Râzî manzumesine kaside nazım biçiminin gelenekselleşen kompozisyonu ile başlar. Bu anlamda mesnevinin 22 beyitten oluşan ilk bölümü, bahâriyye tarzı bir mevsim betimlemesine benzer. Başta hüsn-i ta'lîl olmak üzere teşbîh ve mübalağa sanatının yoğun olarak kullanıldığı bu bölümde, öncelikli olarak bahsi geçen yılın ne kadar uğurlu, mutlu ve kutlu bir yıl olduğu ifade edilmiştir. Sonraki beyitlerde ise; bahâr, sabâ rüzgârı, gül ve lale gibi çiçekler, kuşlar, ağaçlar hassaten servi, çöller, dağlar, denizler ve ay gibi tabiat unsurlarının doğal halleri, bu uğurlu yılın getirdiği mutluluğun farkında olan ve buna göre mutlu tablolar sunan varlıklar olarak yorumlanmıştır. Tabiatı bu şekilde yorumlayan şair, "Belî bu sâl ikbâl-i zamândur /Sebeb ikbâle sultân-ı cihândur" beytiyle yılın bu şekilde uğurlu ve kutlu

olmasının sebebi olarak padişahı gösterir ve böylece padişahın övgüsüne geçer. Bu beyit aynı zamanda kaside nazım biçimindeki girizgâh beyti olarak da değerlendirilebilir. 16 beyitten oluşan bu ikinci bölümde ise, ağırlıklı olarak mübalağa sanatına başvuran şair, klasik medhiye üslubuna uygun olarak devrin padişahı III. Ahmed'in medhini yapar. Otuz dokuzuncu beyitle birlikte mesnevinin üçüncü bölümü başlar. Padişaha yaptığı övgünün bir devamı olarak sözü Mora seferine getiren Râzî, padişahın bu sene gazâ etmek istediğini, hedefine de Venedik'in geldiğini, bu amaç doğrultusunda asker hazırladığını, vekili ve damadı olan Ali Paşa'nın sefere çıktığını söyler. Söz Ali Paşa'ya gelince, Râzî yaklaşık 13 beyit içinde onun da övgüsüne yer vermeyi ihmal etmez. Mesnevinin 54. beyte kadar süren bu medhiye ağırlıklı giriş bölümünden sonra, 55. beyitle birlikte Mora seferinin tasvir edildiği ve sefer hakkında bilgilerin verildiği bölüm başlar. Bu bölümde verilen bilgilere göre; Ali Paşa birçok menzil katettikten sonra Mora'ya ayak basar. Öncelikle önlerine kafirlerin içinde toplandığı Gördös Kalesi çıkar. Bu kale, dağın tepesinde ağaçların olmadığı bir yerde bulunurken surları da taştan yapılmıştır. Kalenin bu sağlamlığına karşın, daha evvel buraya hükmedenlerin kaleyi koruyamadıklarını ifade eden şair, paşanın kısa bir süre sonra kaleyi fethetmek için işe giriştiğini, bunun üzerine askerin kaleyi muhasara ederek top ve tüfeklerle hücum ettiğini o kadar ki kısa bir süre içinde kalenin ateş içinde kaldığını, bir şimşek gibi gökten inen topların şeytanları yıldırımlar gibi yaktığını, böylece cehennem ehlinin azabını gördüğünü, meleklerin onları ateş ile cezalandırdıklarını söyler. Bunun neticesinde, hücumu gücü yetmeyen düşmanın kaleyi teslim ettiğini, bu sırada kiminin kurtulduğunu kiminin ise kanının aktığını söyler. Beş gün içinde Gördös Kalesi'nin fethedildiğini söyleyen Râzî, Recep ayı girdiğinde Ali Paşa'nın kalenin işlerine düzen vererek Anaboli'yi fethetmek üzere yola koyulduğunu söyler. Bahsi geçen Anaboli Kalesi'ne karşı çadırını kuran paşa, devlet erkanını sağına ve soluna alarak savaşa girer; ancak kalenin üzerindeki dağda yer alan ve tabyalardan oluşan yüksek kaleler düşmanın cesaretini arttırmaktaydı. Râzî bu dağın yüksekliğinin söz ile ifade edilemeyeceğini ifade ederken, düşmanın kalenin bu yükseklik ve sağlamlığına güvendiğini ve her bir tabyanın ancak bir yılda alınabileceğini hayal ederek gururlandıklarını dile getirir. Korakor bir mücadeleden sonra gaziler kahramanca

savaşarak yedi günün sonunda bahsi geçen bu tabyaların olduğu Palamidi Kalesi'ni ele geçirirler. Ertesi sabah ise zaten hazır olan lağımla birlikte kale duvarı çökertilir. Bunun üzerine gaziler hücumla başlayıp birçok kafiri katlederler. Öyle ki üzerindeki kanlardan dolayı kılıçların demiri görünmezken yokluk nehrinden su gibi kan akmaya başlar. Savaş bu halde devam ederken, paşanın önüne bir adam gelip iki kalenin de alındığını müjdeleyip önüne elindeki kelleyle yuvarlar. Ali Paşa o gün o kadar cömert davranır ki neredeyse ihsan edilmemiş kimse kalmaz. Öyle ki rüyalarında bile altın görmeyenlerin bellerine altın dolu kemerler takarlar. Buranın da işlerini düzene sokan paşa, bir sonraki hedefi olan Moton üzerine hareket eder. Kaleye yakın bir yerde çadırını kuran Ali Paşa, deniz kenarında olan bu kalenin karada bir dağa bitişik olduğunu, denizde de donanma tarafından korunduğunu görür. Ancak padişahın donanması görününce kafir donanması geceleyin kaçır. Bunun üzerine yine savaş emri verilir ve gaziler top ve tüfeğe sarılarak kaleyi bombardıman yağmuruna tutarlar. Böylece dört gün devam ettikten sonra, düşman karadan kaçacak bir yerinin olmadığını anlayarak donanmayı beklemeye başlar. Geceleyin gizlice kendilerini bekleyen gemiye binmek üzere sahile dökülen düşmanı, Osmanlı donanmasında bulunan askerler yağmalayıp gemiyi batırırlar. Öte taraftan durumu öğrenen karadaki askerler kaleye saldırdıklarında kalenin boş olduğunu görürler. Böylece üçüncü fethini de gerçekleştiren Ali Paşa, Gördös Kalesi'ni fethetmeden evvel askerinin bir kısmını Kastel'in fethi için göndermişti. Bu kalenin de fethi gerçekleşmiş; ancak Moton Kalesi'nin fethinden evvel bunun haberi alınmamıştır. Moton Kalesi fethedilip de insanlar sevince boğulmuşken Kastel tarafından da bir adam gelip buranın da fetholunduğunu haber verince, sevinç bir kat daha artar. Bu şekilde fethedilen kalelerin yanında düşmanın korkusundan terk ettiği bazı kalelere de değinen Râzî bunlar arasında, Koron, Avarin ve Menekşe yolu üzerinde bulunan Misistre, Mora denizinin yakınında bulunan Termiş, Manya'nın kilidi konumunda olan Kelifa, Zarnata ve Palamarta ve Pasava; Anaboli'nin karşısında bulunan Argos, Misistre ve Moton'a yakın Londar, deniz kenarında bulunan Folamuc ve Arkadaya kaleleri, Badra geçitinde bulunan Kalavrata ve Karitye gibi kalelerin de olduğunu ifade eder. Böylece bütün Mora'yı fetheden Ali Paşa'nın savaşı sadece 16 gün sürmüş olur.

Bu şekilde savaşı tasvir edip sefer hakkında bilgi veren Râzî, padişah ve Ali Paşa'ya birkaç beyit içinde dua ettikten sonra fethin tarihini tamiyeli olarak verip eserini sonlandırır.

Manzumenin Türü

Râzî'nin elimizdeki manzumesi daha evvel de ifade edildiği üzere müstakil bir fetihnâme olarak neşredilmiştir. Fatih Koyuncu yazmadaki "fetihnâme" kaydına itibar ederek eseri fetihnâme türüne dahil etmişse de manzume üzerinde yaptığımız incelemeye göre bu değerlendirmeye katılmadığımızı ifade etmek isteriz. Bizce eldeki bu eser, "fetihnâme" türünün tanımına uygun¹⁸ olarak Mora seferini ayrıntılı bir şekilde anlatmayı amaç edinmemektedir. Kuvvetle muhtemeldir ki bizzat Mora seferine de iştirak eden Râzî de devrin diğer şairleri gibi Mora yarımadasının fethine tarih düşürmek amacıyla bu manzumesini kaleme almıştır. Bunun için en önemli delilimiz eldeki manzumenin mesnevi kompozisyonundan ziyade kaside kompozisyonu ile kaleme alınmış olmasıdır. Şair müstakil fetihnâmelerde olduğu gibi mesnevi nazım biçiminin gelenekselleşen bölümlerine yer vermek yerine birçok kasidenin girişinde görülebilecek bir teşbîb bölümüyle başlar. Manzumenin bu kompozisyonu bir olaya tarih düşürürken bu olayın merkezinde bulunan haminin de uzunca övüldüğü tarih manzumelerinin konu akışına da birebir uymaktadır.

Manzumenin başında "fetihnâme" ibaresinin bulunması bizim bu değerlendirmemize halel vermez diye düşünüyoruz. Zira buradaki "fetihnâme" sözcüğünü müstakil bir eser görünümünde ortaya çıkan türden ziyade tarih düşürmenin bir türüne gönderme yapmak olarak değerlendiriyoruz. Eserin hacim olarak bir tarih düşürme manzumesini aştığı düşünülecek olursa Râşid'in divanında tarih manzumeleri arasında yer alan bir tarih manzumesinin de 125 beyitten oluştuğunu örnek verebiliriz. Bahsi geçen tarih manzumesinde Râşid, Mora seferini Râzî'ye göre daha ayrıntılı olarak anlattıktan sonra sefer sırasındaki kale fetihleri için tarihler düşürmüştür.

Râzî'nin metnini bir tarih manzumesi olarak değerlendirmemizin bir delili de manzumede düşürülen tarihlerdir. Koyuncu'nun ifade ettiği gibi

¹⁸ Fetihnâme türü için bk. Aksoy 1995: 470-72; Aksoy 1997: II/7-20.

eserdeki tek tarih beyti son beyit olmayıp manzumenin başka beyitlerinde de ebced hesabına başvurulduğu görülmektedir. Örneğin 22. beyitte şair önceki beyitlerde uzun uzadıya mutluluk bahsettiğini ifade ettiği 1127 senesine “baht-ı ‘aliyye” ibaresini tarih düşürmektedir. Nitekim şairin kendisi de eserini neden yazdığına cevap verircesine 159. beyitte birçok kişinin bu fethi tarih düşürdüğünü ileri sürüp kendisinin de bu geleneğe uyarak “Mora fethine tarih dediğini” açıkça ifade etmektedir.

Yukarıda ileri sürdüğümüz sebeplerden Râzî’nin bu mesnevi nazım biçiminde kaleme alınmış metnini bir kaside ve tarih düşürme manzumesi olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Manzumenin Belagat Yönü

“Nazım” ya da “şiiir” olsun klasik Türk edebiyatında aruz ve kafiye, düzenli seslerin oluşmasını sağlayarak nazımda ezberlemeyi kolaylaştıracak şekillendirmeyi, şiiirde ise şekillendirmeye birlikte ve asıl olarak belli bir ahengin oluşmasını sağlar. Bu itibarla aruz ve kafiye etkisi klasik belagat bilgisinde fesahat konusu ile irtibatlandırılmıştır. Bu açıdan Râzî’nin metnindeki aruz ve kafiye uygulamasını fesahat bağlamında ele almakta fayda olduğunu düşünüyoruz.

Râzî’nin metnine aruz açısından bakıldığında, klasik Türk şiiirindeki gelenekselleşen aruz uygulamasından pek sapılmadığını söylemek gerekir. Kurduğu metnin başından sonuna kadar ahenk duyarlılığı bulunan şairin seçtiği aruz vezni klasik Türk şiiirinde uzun soluklu metinlerde sıklıkla başvurulmuş *mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün* veznidir. Hezec bahrinin bu 11 heceden oluşan vezni 8 kapalı heceye karşın sadece 3 açık hece barındırmaktadır. Bu özelliğiyle söz konusu vezin uzun hecelerin az kısa hecelerin fazla olduğu Türkçe bir metin için nispeten uygulanması daha zor bir vezindir. Böyle bir durumda şairlerin Türkçe asıllı kelimelerden ziyade Arapça ve Farsça asıllı kelimeleri kullanmaya meyletmeleri olasıdır. Nitekim elimizdeki metinde ilk 15 beyitte kullanılan toplam 256 kelimedenden yalnızca 32 adedi, Türkçe asıllı kelimelerdir. %87-%13 gibi bir yüzdeliğe denk gelen bu sayısal veriler tabiki sadece veznin seçiminden kaynaklanmış olamaz. Şairin ve devrin

şiir anlayışının da bunda etkili olacağı şüphesizdir; ancak seçilen veznin tabîî yapısı da bunda müessir olmalıdır.

Metindeki aruz uygulamalarının ahenkle ilişkisine bakmak için bazı sayısal veriler sunulmasında fayda vardır. Metnin bütününde 537 hecede imâle-i maksûre uygulamasına başvurulmuştur; bu, beyit başına 3.31 ortalamasını vermektedir. Şairin imâle-i maksûreye hiç başvurmadığı beyit bulunmamaktadır; ancak 20 beyitte sadece bir kez başvurulmuş bir uygulama olmuştur. İmâle-i maksûreye başvuru sayısının çoğalmasına paralel olarak ahengin zarar göreceği bilgisinden¹⁹ hareket edersek gerek bu sayısal veri gerekse beyit başına düşen ortalama başvuru sayısı ile şairin imâle-i maksûreyi ahenge hâlel getirmeyecek şekilde kullandığı sonucuna varılabilir. Ancak bu bazı beyitlerde ortalamanın üzerinde imaleye başvurulmadığı anlamına gelmemelidir. Nitekim 151. beyitte 9, 140 ve 147. beyitlerde sekizer, 145, 146 ve 160. beyitlerde yedişer imâle-i maksûreye başvurulduğu görülmektedir. Bu imâle artışının sebebini izah etmek için söz konusu beyitlere bakıldığında, bahsi geçen beyitlerin de yer aldığı kısımda fethedilen yer adlarının yoğun olarak kullanıldığı ve bu yer adlarının büyük oranda imâle-i maksûre uygulamasıyla vezne uydurulmaya çalışıldığı, bunun bir neticesi olarak da bu bölümlerde ses değerinin diğer bölümlere oranla daha fazla zarar gördüğü görülmektedir. Râzî'nin imâle-i maksûreye başvuru alanları, kahir ekseriyetle Türkçe asıllı ekler ve bu eklerle aynı değerde telakki edilen Farsça terkip i'si ile bağlaç vâv'ıdır. Bu alanlar klasik Türk şiirinde gelenekselleşen aruz uygulamasına uygun olup şairin metindeki ahenge zarar verecek Türkçe asıllı kelimelerin köklerindeki açık hecelere uzak durmaya çalıştığı, Arapça ve Farsça asıllı kelimelerdeki açık hecelerde ise imâle-i maksûreyi hiç kullanmadığı görülmektedir. Ancak müenneslik tâ'sı ve güzel he ile biten hecelerde şairin imâle-i maksûreye başvurduğu görülmektedir. "“aliyye, kıt'a (2), havâle, kal'a (2), kelle, beste, baqiyye, çifte" kelimeleri olmak üzere 10 kez bu türden hecelerde imâle-i maksûre

¹⁹ Son dönem klasik Türk edebiyatı temsilcilerinden Diyarbakırlı Alî Emîrî'nin, bir beyitte imale sayısındaki artışın ahenge zarar vereceğine dair şu değerlendirmesi bu açıdan önemlidir:

İmâleyi eslâf-ı kirâm tecvîz buyurdıkları için Fuzûlî hazretlerinin bu gazel-i 'âlîlerinde birkaç imâle mevcûddur. Lâkin ahlâf imâleyi mümkün olduğu kadar terk etmelidir. (Bk. Alî Emîrî 1334/1918: 103)

yapılmıştır. Bu veri, söz konusu hecelerin klasik Türk şiiri geleneğinde imâle-i maksûreye açık hale getirilmesinin pek de az olmadığını göstermektedir. Metnin 160. beytinin ilk mısraında, şairin imâle-i maksûre kullanımına aykırı olarak değerlendirilebilecek bir durum söz konusudur. Mısra şöyledir:

N'ola ta'miyelü oldıysa mülhem

Vurgulanan hece bu haliyle Arapça asıllı bir kelimedeki açık hecede imâle uygulandığı göstermektedir. Arapça nâkıs kelimeler tefîl babına nakledildiklerinde mastarları "tef'ile" vezninde gelir. "عمي" kökünden gelen ta'miye sözcüğünün de bu kural gereğince tef'ile vezninde gelmesi beklenir. Kasten yapmış olmak, farkına varamamak gibi ihtimaller de dahil olmak üzere şairin bu sözcüğü ta'miyye okuyarak vezne uydurduğu kuvvetli bir ihtimal olarak önümüzde durmaktadır.

Râzî'nin imâle-i memdûde uygulaması da büyük oranda eserin ses değerini besleyecek şekilde kullanılmıştır. Şiirde 44 imâle-i memdûde uygulamasına başvurulmuştur. Bunlardan beşi nûn sesiyle biten medli hecelerde yapılmış olup bu durum şairlerce hoş görülmeyip kaçınılan bir durumdur. Nûn sesiyle biten hecelerde yapılan imâle-i memdûdelere bakıldığında bunların tamamında anlamla ilgili bilinçli bir kullanım olduğu görülmektedir. Örneğin

Ola taḥsîn-ber-taḥsîn şad bâr

Faḳaṭ on altıdur eyyâm-ı peykâr

beytinde şair vurgulanan hecelerin ikisinde de imâle-i memdûdeye başvurarak beyitte ifade edilen çokluk anlamını daha vurgulu bir şekilde dile getirmeye çalışmaktadır. M. A. Yekta Saraç'ın da ifade ettiği (Saraç 2007: 212) üzere anlamla ilgili bu sapmalar hata olmak bir yana şairin başarısı olarak yorumlanmalıdır. Öte taraftan şairin nûn sesiyle birçok hecede ise imâle-i memdûde yapmayarak geleneğe uyduğu görülmektedir. Râzî, medli heceleri klasik Türk şiirindeki uygulamaya uygun olarak ya imâle-i memdûde uygulamasına dahil ederek bir buçuk hece değerini vermiş²⁰ ya da bu değerdeki hecelere ekler getirip ulama imkânına elverişli kılarak bir buçuk değerdeki seslerini meşru bir şekilde

²⁰ Bu uygulamanın tek istisnası metnin 30. beytinde yer alan hilâl kelimesindeki medli hecedir. Şair bu heceyi ulama imkanı olmamasına karşın tek kapalı bir hece olarak değerlendirmiştir.

bir kapalı hece değerine düşürmektedir. Bu şekilde ses değeri düşürülen medli hece sayısı 367 olup şairin bu noktadaki dikkatine işaret etmektedir.

Râzî'nin metninde 303 ulamaya yer verilmiştir. Bu ulamaların kahir ekseriyeti medli hecelerin değerini meşru bir zeminde düşürmeye yarayan ulamalardır. Az bir kısmı ise ünsüz bir sesle kapalı olan hecenin açık hale getirilmesi için kullanılmıştır. Bu açıdan şairin dilin doğasına uygun olan okumayı metnine aksettirdiğini söylemek mümkündür. Öte taraftan metindeki 40 hecede ise sekt uygulaması görülmektedir. Klasik Türk şiiri geleneğinde şairlerin mümkün mertebe sekt uygulamasından uzak durmaya çalıştıkları; ancak bazen anlamı gözeterek duraklamak amacıyla bazen de kaçınılmaz olarak bu uygulamadan kendilerini kurtaramadıkları görülmektedir. Râzî'nin metninde de durum farklı değildir; onun başvurduğu kimi sekt hadiseleri durakların oluşmasını sağlayıp anlama katkı sağlarken bazılarında ise şiirdeki ses akışına nispeten zarar verdiği görülmektedir.

Râzî'nin metninde sesin akışına hâlel getiren hususlardan biri rezm>rezim örneğinde olduğu gibi Arapça bazı kelimelerin ünlü bir ses türetimiyle vezne uydurulmuş olmasıdır. Bunların bir kısmı Türkçeleşmiş olması dolayısıyla kulağı çok fazla tırmalamazken başka bir ifade ile zevk-i selîme aykırı düşmezken bazıları bu noktada bir fesahat kusuru olarak değerlendirilebilecek yapıdadır. Bu türden kelimeler şöyledir: serv>seriv, rezm>rezim, seb'a>seba', berk>berak

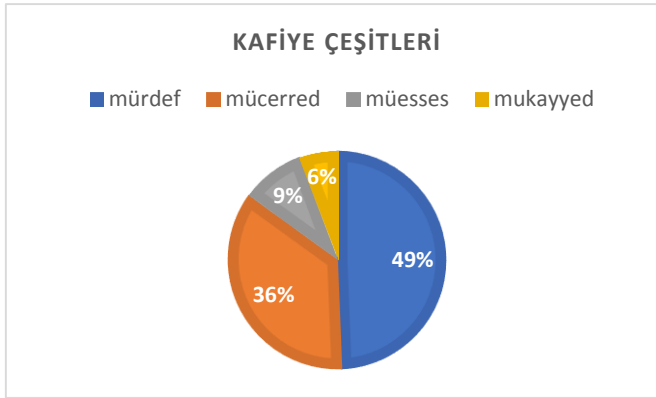
Râzî'nin metninde redif ve kafiye de ahengi besleyen unsurlar olarak kullanılmıştır. Ancak redifte bu, nispeten daha sınırlı olmuştur. Şiirde 57 beyitte redif kullanılmıştır. Biri hariç kullanılan rediflerin tamamı ek durumundadır. Bunların da büyük bir kısmı (24) belirtme ya da iyelik eki durumundaki i/1 sesleridir. Bu durumda şairin bir ahenk unsuru olarak rediften sınırlı oranda yararlandığını söylemek mümkündür. Rediflerin kullanımında birkaç kez tekellüf denilen kusurdan kurtulamayan şair, birkaç yerde aynı fonksiyonda olmayan sesleri aynı fonksiyonda olmaya zorlamıştır. Aşağıdaki beyitte "idür" (يدُر) sesleri redifi teşkil etmektedir. Ancak redifi oluşturan birinci ses durumundaki (ي) sesi birinci mısra da nispet anlamında iken ikinci mısra da iyelik eki fonksiyonundadır. Metin

boyunca birkaç örneğine daha rastlanan bu durum²¹ klasik Türk şiirinin genelinde de nispeten sıkça karşılaşılan bir uygulamadır.

Ye dürr-i şāhvār-ı şebnemîdür

Ṭaḳılsa gūş-ı ezhāra demîdür

Öte taraftan manzumede redifin görece az kullanılması tabîi olarak da görülebilir; zira zaten kısa bir vezinle kurulmuş olan metinde fazla sayıda ve çok sesten oluşan rediflere yer vermek anlamın aktarılmasında güçlükler oluşmasına sebep olabilirdi. Râzî'nin rediften daha fazla kafiye sesleriyle eserinin ahengini zenginleştirdiğini söylemek mümkündür. Onun şiirinde başvurduğu kafiye çeşitleri şu görsel ile gösterilebilir:

Grafikteki yüzdeler birebir olmasa da eğilim olarak klasik Türk şiirindeki genel kafiye kullanımının da yansımasıdır. Râzî eserinin neredeyse yarısında (77) daha güçlü bir ton oluşturan mürdef kafiye tercih etmiştir. Bu kafiye çeşidinde “-ân” sesi bariz bir şekilde daha fazla kullanılmıştır. Mücerred kafiye dışındaki kafiye çeşitlerinde şair cinasa da başvurarak iki ses tekrarıyla yetinmeyip üç ya da daha fazla sesin tekrarıyla metindeki ahengi arttırmaya çalışmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitte “azîmet/hezîmet” sözcükleri kafiye olarak tercih edilip baştaki

²¹ 54, 72, 83, 91, 123, 126, 142. beyitlerde de aynı kullanıma başvurulmuştur.

ses hariç dört sesin tekrarı sağlanırken cinasa başvurulmuş böylece anlamın aktarılması için de alan açılmıştır.²²

İdüp fethe hülûş ile 'azîmet
Hülûşu virdi küffâra hezîmet

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi Râzî eserinin birkaç yerinde kafiye de tekellüfe de düşmekten kurtulamamıştır. "-siz" ekini "kız" sözcüğüne kafiye yapmak durumunda kalan şair, klasik kafiye bilgisine göre yapılmaması tavsiye edilen bir kullanım sergilemiştir.²³

Güneş hâlvat-serâsı içre şeksiz
Cihângîr adlu şırma saçlu bir kız

Râzî'nin kafiye tercihlerinde Türkçe sözcüklerin oranı oldukça düşüktür. Sadece üç beyitte her iki mısra da Türkçe sözcüklerle kafiye kuran şair, 10 beyitte de tek mısranın bir sözcüğünü Türkçe seçmiştir. Türkçe kelimelerden kurduğu beyitlerin ikisinde kafiye oluşmamıştır. 107. beyitte görmeyenler/bulmayanlar sözcükleri, 146. beyitte de ikisi/birisi sözcükleri arasında tekrarlanan sesler aynı fonksiyonda olup geri kalan seslerde bir tekrar söz konusu değildir. Bu da şairin önemli bir kafiye kusuru işlediğine işaret etmektedir.

Râzî, bir iki beyitte ise sesi öteleyerek kafiyenin göze bakan kısmıyla iktifa etmiştir. Aşağıdaki beyitte Koron/sürh-gün sözcüklerini kafiye olarak kullanan şair sesi ikinci plana itmiştir.

Leb-i deryâda birisi Koron'dur
Anuñ-çün eşk-i düşmen sürh-gündür (139)

Râzî'nin aruz ve kafiye kullanımına dair tespitlerini toparlamak gerekirse; onun büyük oranda gelenekselleşen aruz bilgisi ve kaidelerine uymaya çalışarak yazdığı tarih manzumesinin ahenk değerini yükselttiği ancak metnin muhtevası dolayısıyla karşılaştığı kimi zorlukların üstesinden gelemeyerek yer yer mesnevisinde ahenk hâli gelmesini engelleyemediği de görülmektedir.

²² 20, 48, 50, 94, 98, 120. beyitlerde tam cinasa başvurulmuşken 9, 17, 22, 58, 64, 73, 75, 81, 95, 141, 159. beyitlerde ise tam olmayan cinasın türlü çeşitleri mevcuttur.

²³ Aynı durum 121. beyitte oluşmuştur.

Sonuç

Mora yarımadasının 1715 yılında Venediklilerden geri alınmasının klasik Türk edebiyatına yansımaları ele alan bu makalede şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

1. Sevim Üngün tarafından Mora seferinin kaynağına dair verilen bilgiler tashih edilmiş olup Vahîd Mahtûmî'nin fetihnâme olarak takdim edilen eserinin menâzılname türüne dahil edilmesi teklif edilmiştir.
2. Mora'nın 1715 yılındaki fethi için birinci dereceden ve en ayrıntılı bilgileri vakanüvis Râşid Efendi vermiştir. O sadece tarihinde bu konuyu ayrıntılı olarak ele almamış aynı zamanda bu fethin duyurulması amacıyla fetihnâmeler yazdığı gibi fetih sırasında fethedilen kaleler ya da yarımada'nın bütünüyle fethi için tarihler de düşürmüştür.
3. Mora fethine Râşid dışında Rezmî, Kâtibzâde Sâkıb, Kâmî, Osmânzâde Tâ'ib, Seyyid Vehbî, İzzet Ali Paşa, Vahîd Mahtûmî, Arpaemînizâde Sâmî, Şeyhülislâm İshak, Antakyalı Şehdî, Ankaralı Râzî, Neylî, Çelebizâde Âsım, Sadık gibi birçok şairin tarih düşürdüğü görülmüş, bu şairlerin birkaçının bizzat Mora seferine katıldıkları anlaşılmıştır.
4. Şairlerin genellikle Mora yarımadasını teşkil eden kalelerin teker teker fethi için tarih düşürdükten sonra yarımada'nın bütünü için de tarihler düşürdükleri görülmektedir.
5. Şairlerin bu fethi gösterdikleri yoğun ilgi, tarih düşürme geleneğinin XVIII. yüzyılda çok rağbet görmesiyle izah edilebileceği gibi sarsıcı bir hayal kırıklığı devresinden sonra gelen ve beklenen, dolayısıyla imparatorluğun zedelenen gururunu okşayan bir fethin gerçekleştirilmiş olmasıyla da ilişkilendirilebilir.
6. Şairlerin düşürdükleri tarih manzumelerinde medhiye ayrılmaz bir parça olurken bu medhiyelerin daha ziyade fethi gerçekleştiren Şehid Ali Paşa'ya yöneldiği, yer yer buna devrin padişahı III. Ahmed'in de eklendiği görülmektedir. Tezkiirelerde ve düşürülen tarih maznumelerinde yer alan ipuçlarından hareketle devrin sanatçıları tarafından oldukça sevildiği anlaşılan

Şehid Ali Paşa'ya sefer öncesinde olduğu gibi sefer sonrasında da tebrik makamında birçok şiir sunulduğu anlaşılmaktadır.

7. Şairlerin Ali Paşa'yı överken Nef'î'nin meşhur beyti olan "Bir gazâ ettin ki..." beytine nazireler yazdığı görülmektedir.
8. Şairlerin dikkat çektiği hususlardan biri ise söz konusu Mora yarımadasında yer alan her bir kalenin normal şartlarda alınması çok zaman alacak meşakkatli bir süreç gerektirmesine rağmen Ali Paşa'nın bunu çok kısa bir sürede hallettiğidir. Özellikle yarımadanın anahtarı konumunda olan Gördös Kalesi'nin çok güç bir konumda olmasına karşın kısa sürede fethedilmesinin şairleri oldukça şaşırttığı anlaşılmaktadır.
9. Şairlerin fethi gerçekleştiren Ali Paşa ile Hz. Ali arasında bir ilgi kurmaya yöneldikleri bu bağlamda Hayber Kalesi'nin fethine sıklıkla göndermelerde bulundukları görülmektedir.
10. Düşürülen tarihlerin bir kısmı tam tarih şeklinde iken bir kısmı ise eksiltme ya da eklemeyi gerektiren tamiyeli tarzda yazılmıştır.
11. Mora fethini şiirlerinde ele alan kimi şairlerin Mora yarımadasında bulunan kale adları çerçevesinde tevriye başta olmak üzere kimi kelime oyunlarına başvurdukları görülmektedir.
12. Yapılan divan neşirlerinde Mora fethini ele alan tarih manzumelerinde bu fetih sırasında ele alınan yer adları etrafında oldukça fahiş hatalar ortaya çıktığı görülmüştür. Bu anlamda edebî metinlerin neşrinde de bir tarihçi hassasiyetiyle yer adlarının ilgili sözlük ve kaynaklara başvurularak doğru okunuşlarının tespit edilmesi gerekir diye düşünüyoruz.
13. Mora yarımadasının fethini konu alan tarih manzumeleri arasında özellikle tarihin düşürüldüğü beyitler arasında aynılık ve bariz benzerlikler bulunmakta olup bunların klasik edebiyatın belagat bilgisi (serika-i şî'riyye) çerçevesinde değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.
14. Bu makalede metni neşredilen Râzî'nin manzumesinin müstakil bir fetihnâmeden ziyade Mora yarımadasının fethini tarihlendiren, dolayısıyla da tarih düşürme geleneği çerçevesinde

değerlendirilmesi gereken bir manzume olarak takdim edilmesi teklif edilmiştir.

Kaynakça

- AKSOY, Hasan (1995), "Fetihnâme", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XII, s. 470-72.
- AKSOY, Hasan (1997), "Tarihî Bir Belge ve Türk-İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler", *İLAM Araştırma Dergisi*, C. II, sy. 2, s. 7-20.
- AKSUN, Ziya Nur (1930), *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ali Emîrî (1334/1918), "Levha-i Nezâ'ir", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 5, s. 103-106.
- AYPAY, İrfan (2004), *Lale Devri şairi İzzet Ali Paşa Hayatı Eserleri Edebi Kişiliği Divan Tenkitli Metin; Nigar-name tenkitli metin*, İstanbul.
- AYVANSARAYÎ (1985), *Mecmua-i Tevarih*, (haz. Fahri Çetin Derin, Vahid Çabuk), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- BAYINDIR, Şeyda (2008), *Şehdî Divanı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, SBE.
- Çelebizâde Âsım (2010), *Dîvân*, (hızl. Özge Öztekin), Ankara: Ürün Yayınları.
- DİKMEN, Hamit (1991), *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.
- DOĞAN, Muhammer Nur (1997), *Lâle Devri Şairi Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- DOĞAN, Muhammet Nur (1997), *Şeyhülislam İshak Efendi: Hayatı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Edirneli Kâmî (2017), *Kâmî Dîvânı*, (hızl. Gülgün Erişen Yazıcı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap).
- ERDEM, Sadık (1994), *Ramiz ve Âdâb-ı Zuraî'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- ERDOĞAN Mustafa ve ŞAHİN Mehmet (2015), *Ankaralı Râzî ve Divanı*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- ERDOĞAN, Mustafa (1997), "Abdüllatîf Râzî ve Ankara Methiyesi", *Türk Dili*, sy. 550, s. 356-359.
- EROĞLU, Süleyman (1998), Sadık, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Bursa: Uludağ Üniversitesi, SBE.
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar (2007), *Sultanın Ordusu: (Mora Fethi Örneği 1714-1716)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

- GÖGER, Veysel ve SARIKAYA, Hüseyin (2009), "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 20, s. 1-32.
- GÖGER, Veysel ve SARIKAYA, Hüseyin (2016), "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 63, s. 101-124.
- GÜNAY, Fatih (2001), *Raşid (vakaniüvis), Hayatı, Edebi Kişiliği, Divan'ının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Trakya: Trakya Üniversitesi.
- İlâhîzâde Mehmed Vâsık (2011), *Divan*, (hızl. İncinur Atik Gürbüz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall (1992), *Büyük Osmanlı tarihi 1273/1856*, (yay. haz. Erol Kılıç, Mümin Çevik), İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- KAHRAMAN, Bahattin (1995), *Vahîd Mahtûmî: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.
- KARATAY, Fethi Ethem (1961), *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar Kataloğu: Filoloji, Edebiyat, Mecmualar*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi.
- KAYAPINAR, Levent (1999), *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.
- KIRBIYIK, Mehmet (2017), *Kâtib-zâde Sâkub Dîvânı*, Kültür Bakanlığı e-kitap.
- KODAZ OKUR, Atike (1994), *Râzî Abdüllatîf: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.
- KOYUNCU, Fatih (2019), "Şairin Dilinden Feth: Râzî'nin Mora Fetihnâmesi = Conquest from the Poet's Language: Fetihname of Râzî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi = Selçuk University Journal of Studies in Turcology*, sy. 46. s. 129-152.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha (2004), *Arpaemini-Zade Mustafa Sami Divan*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KUTLAR OĞUZ, Fatma Sabiha (2019), *Dîvân-ı İzzet ve Nigernâme*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (e-kitap).
- Machiel Kiel, John Alexander (2005), "Mora", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 30, s. 280-285. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mora> 26.11.2019).

- JORGA, Nicolae (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: 1451-1538*, (çev. Nilüfer Epçeli, yay. haz. Erhan Afyoncu), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi (2018), *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (hzl. Adnan İnce), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap).
- OKUR KODAZ, Atike (1994), *Razi (Abdüllatif) Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tertibi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE.
- Raşid Mehmed Efendi, (2013), *Târih-i Râşid ve zeyli (1071-1114/1660-1703)*, (haz. Abdülkadir Özcan, vd.), İstanbul: Klasik Yayınları.
- SADAVÎ, Salih (1987), *Osmânzâde Ahmed Tâ'ib: Hayatı, Eseri ve Edebi Kişiliği*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, SBE.
- Safiye Sultanzâde Rezmî, (2012), *Divan*, (hzl. Mehmet Gürbüz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- SONA, Fatih (2019), *Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Fetihler-Zaferler (18. yy.)*, Kitabevi: İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982), *Osmanlı Tarihi: Karlofça Anlaşmasından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ÜNGÜN, Sevim (1965), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 15, sy. 20, s. 101-116.
- ÜNGÜN, Sevim (1966), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 21, s. 63-76.
- ÜNGÜN, Sevim (1966), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 22, s. 169-80.

Ek: Râzî'nin Mora Fethine Dair Tarih Manzumesi

Sayfa no	Beyit no	Metin	Diliçi çeviri
[1b]	1.	Hoşâ ferhunde-sâl-i meymenet-fâl Ki gösterdi cihâna rûy-i ikbâl	Dünyaya refah yüzünü gösteren bu yıl, ne uğurlu ve kutlu bir yıldır.
	2.	Hoşâ feruḥ-resân sâl-i hümâyûn Meserret-baḥş u sūr-ı rub'-ı meskûn	Mutluluk bahşederek dünya halkına düğün olan bu yıl, mutluluğa eriştiren ne kutlu bir yıldır!
	3.	Hoşâ sâl-i feraḥ-baḥşâ vü firûz Ki her şeb Qadr ü her bir rûzı nevrûz	Sevinç bahşeden bu uğurlu yıl ne güzel bir yıldır ki, her gecesi Kadir gecesi kadar mübarek, her günü de nevrûz günü gibi neşe ve mutluluğa vesiledir
	4.	Bu sâlûn nefḥ-i 'İsî'dür bahârı N'ola ihyâ'-ı emvât olsa kârı	Bu yılın baharı, Hz. İsa'nın nefesidir; dolayısıyla ölüleri diriltmesi şaşılacak şey değildir
	5.	Bu sâl içre şabâ peyk-i cenândur Nesîme zülf-i dilber âşiyândur	Bu yıl içinde esen saba rüzgarı, gönüllerin (sevgili ile aralarındaki) habercisidir; nitekim sevgilinin saçları da güzel kokulu bahar rüzgarının yuvasıdır.
	6.	Her ezhâr-ı çemen gül gibi ḥurrem Ṭuyûr-ı kûh bülbül gibi hoş-dem	Bu yıl içinde, yeşillikteki her bir çiçek gül gibi şen ve mutlu; dağlardaki her bir kuş da bülbül gibi güzel seslidir
	7.	Kenâr-ı cûda idüp 'İş ü nûşı Ḥırâm itmekde serv-i sebz-püşı	Yeşil elbiseye bürünen servi ise su kenarında kurduduğu eğlence meclisinde yiyip içtikten sonra alımlı bir şekilde yürümektedir

	8.	Bakılsa goncasıyla verd-i ra'nâ Tutar şadrında tıflın dâye gūyâ	Yanındaki gonca ile birlikte güzel kokulu gül; çocuğunu koynuna almış bir anne görüntüsü vermektedir
	9.	Çemende lâleler la'lîn kâbakdur Fevâkihle varâk rengîn âbakdur	Yeşillik içindeki laleler kıpkırmızı kadeh gibidir; üzerindeki meyveleriyle birlikte yapraklar renkli tabaklar gibidir
	10.	Döşenmiş pây-bûsuñ-çün şahârî Ne dirseñ anı söyler kûhsârî	Çöller ayağını öpmek için döşendiği gibi dağlar da sen ne dersen onu söyler durumdalar
	11.	Dökilür bahre cūy-ı kûh u şahrâ Süd ile beslenür ma'nide deryâ	Dağ ve çöllerden gelen sular denize dökülür, bu hâl ile deniz süt ile beslenir gibidir
	12.	Bu sâl içre hâzân olmaz diyü mâh Şu sepdî kalb-i gülzâra şebângâh	Ay, "Bu yıl içinde sonbahar olmaz" diyerek geceleyin gül bahçesinin kalbine su septi
	13.	Ye dürr-i şâhvâr-ı şebnemîdür Tağılsa gûş-ı ezhâra demîdür	veya o ay, çiğ tanesinden ortaya çıkmış iri bir incidir ki çiçeklerin kulaklarına takılsa yeridir
	14.	Ne fettândur o meh bî-nâr u bî-âb Çemenden kaşır ider her gice güllâb	o ay ne gönül alıcı bir şeydir ki ateş ve su olmadan, her gece yeşillikte gül suyu damlatır
	15.	'Aceb mi şem'-i Hind olursa 'anber Virürse nâfe-i Çin müşk-i ezfer	Hind mumunun amber olmasında veya Çin ahusunun göbeğindeki maddesinde güzel kokulu miske dönmesinde şaşılacak bir şey yoktur
[2a]	16.	'Aceb mi goncalar olsa küşâde Rehinde oldı nercis ser-nihâde	Goncalar açılıp şenlenseler şaşılmaz; nergis onun yolunda baş eğdi.

	17.	‘Aceb mi hüşedâr olursa dâne ‘Aceb mi çifte toğurursa ane	Yine buğday başaklarının danelerle dolması veya annelerin çift doğurması şaşılabacak bir şey değildir
	18.	Nezâketde қо тұrsun ehl-i ‘irfân Havâdan nem қарар şimdi gülistân	Bırak irfan ehli nezakette dursun, şimdi gülbahçesi havadan nem kapar
	19.	Tufeyl-i ‘aşr kalmaz şöyle ‘âmî Okurlar ekşeriyyâ şimdi Câmî	Asrın çocukları her an Câmî okumakla meşgul olup cahil olmaktan kurtulmuşlardır.
	20.	Gönüller bend-i gamda hayli demdür Keser bu sâl tığ-i hoş-қademdür	Gönüller, hayli zamandan beri gam ile bağlanmıştı; bu yıl adeta güzel yürüyüşlü bir kılıç gibi bu bağı kesti
	21.	‘Aceb sâl-i mübârekdür bu haqqâ Қudûmyla mübeşşer oldu dünyâ	Bu yıl gerçekten de o kadar kutlu bir yıldır ki gelişle dünya müjdelendi
	22.	Ola hem ism ü hem târîhi fâyiқ Buña baht-ı ‘aliyye ²⁴ dinse lâyiқ	bu yıla, hem isim olarak hem de ebced hesabının göstermesi bakımından baht-ı aliye dense yeridir
	23.	Belî bu sâl iқbâl-i zamândur Sebeb iқbâle sultân-ı cihândur	Fakat bu yıl zamanın mutluluk çağıdır; bu saadete sebep de cihanın sultanıdır
	24.	O sultân-ı cihân ol zât-ı emced Şeh-i a‘zam ki a’nî Hân Aḥmed	O cihan sultanı, o şerefli kişi ise yüce padişah Sultan Ahmed’dir
	25.	Vücûdî ‘ayn-ı rahmetdür cihâna Ki hükmiyle döner devr-i zamâne	Varlığı bizzat dünyaya rahmet vesilesidir; onun hükümüyle zamane devri döner
	26.	O şeh kim görmemişdür ‘ayn-ı ‘âlem Der-i devlet-me’âbından mu‘azzam	O öyle bir padişah’tır ki dünyanın gözü; onun, kudret ve saadetin sığındığı kapısından daha büyük ve muhteşemini görmemiştir

²⁴ “بخت عليه” ibaresindeki harflerin ebced hesabındaki karşılığı 1127’dir.

	27.	Gedâsına dinilse şeh sezâdur Der-i kahrında çok şehir gedâdur	Emri altında bulunan kullara padişah denilse yaraşır; nitekim kahrının kapısında birçok padişahın kulluk ettiği görülür
	28.	Selâtin içre oldur 'âlem-ârâ Nizâm-ı devleti bir başka dünyâ	Padişahlar içinde dünyayı süsleyip düzen vereni odur; onun siyaset biçimi başka bir dünya olup kimsenininkine benzemez
	29.	Sarâyının felek bir âsümânı Yedi çeşm ile nâzır pâsbânı	Felek, onun sarayında, yedi gözü ile gözcülük yapan bir gökyüzünden başka bir şey değildir
	30.	Ser-i bezminde gice mâh-ı tâbân Kamer yüzlü hilâl kaşlu bir oğlan	Geceleyin düzenlediği meclisin baş tarafında duran parlak dolunay, ay yüzlü hilâl kaşlı bir oğlandan başkası değildir
	31.	Güneş halvet-serâsı içre şeksiz Cihângir adlu sırma saçlu bir kız	Güneş de onun sarayında bulunan Cihângir adlı sırma saçlı bir kızdır
	32.	Berât-ı lutfının evrâkı gerdün Müzehheb zer-fişân hükmi- hümâyün	Gökyüzü, onun iyilik ve cömertliğinin beratındaki yapraklar olup kutlu fermanı bu hal ile altın serpilerek süslenmiştir
	33.	Der-i kahrında Behrâm-ı melek-zâd Yalın kılıçlı hünî gözli cellâd	Kahrının kapısında melek gibi yumuşak huylu olan Behrâm (Mirrih/mars), yalın kılıçlı, gözleri kanla dolmuş bir cellattır
	34.	Ekalim-i seb(a)' hükminde güyâ Atı oynacı bir hemvâr şahrâ	Onun egemenliği altındaki yedi iklim, adeta onun atı için uygun bir oynama alanıdır
[2b]	35.	Murâd itse yakar mehdin sirâcı Verâ-yı Kâfdan alır hâracı	Eğer dilerse aydan meşale yakar, Kaf Dağı'nın ötesinden haraç alır

	36.	Ḥadeng-i tîri seyf-i sîr-âbı Virür a'dâ-yı dîne ıztırâbı	Oku ve suya kanmış kılıcı, din düşmanlarını huzursuz eder
	37.	Şerâr-ı kahrı güyâ nâr-ı külhan Ġidâ-yı tîgi her dem hûn-ı düşmen	Kahrının kıvılcımları, sanki külhan ateşi; kılıcının içip beslendiği ise her zaman düşman kanıdır
	38.	Ser-i küffâr u tîğ-i tîz-i 'uryân Rez(i)mgâhında resm-i top u çevgân	kafirlerin başı ile onun keskin ve yalın kılıcı savaş alanında yanyana geldiğinde top ve çevgan oyunu gibidir
	39.	Sa'âdetle ġazâ kaşd itdi bu sâl Venedik düşdi seyr-i nokta-i fâl	Bu senenin bir kutlu vaktinde gaza etmek isteyince falına Venedik düştü
	40.	İdüp aḥkâm-ı şer'ullâhı rehber Cihâd için müheyyâ itdi 'asker	Allah'ın şeriâtı hükümlerini kendisine rehber edinip cihat için asker hazırladı
	41.	Vekîl-i muṭlaķı dâmâd-ı ekrem 'Alî Pâşâ-yı dâna şadr-ı a'zam	Vekili, damadı ve sadrazamı olan bilgin Ali
	42.	Süvâr olup sefer itdi muzaffer 'Alemdâr oldu bî-şek rûḥ-ı Ḥaydar	Paşa Atına binip askere önderlik ettiği sırada hiç şüphe yok ki Hz. Ali'nin ruhu bayrak taşıyıcısı oldu
	43.	Livâ'-ı Ahmed-i muḥtârdur bu Cenâḥayni tamâm ervâḥ memlû	Allah tarafından seçilen Hz. Muhammed'in sancağıdır bu, her iki kolu ruhlarla doludur
	44.	Cünüd-ı zâhir ü bâṭınla ma'mûr <i>Mücâhid fî sebîlillâh meşkûr</i>	görülen ve görülmeyen askerlerle oluşturulmuş bu ordu Allah yolunda cihat etmektedir
	45.	Bu lutf-ı Ḥaḳḳ-ıla oldu şeref-yâb O Ḥaydar-meşreb ü ol zât-ı nâ-yâb	O Hz. Ali meşrepli, benzersiz kimse Allah'ın bu lutfuyla şeref buldu

	46.	Fu'âdı sırr-ı Aḥmed me'seridir <i>Tevecceḥ ḥayṣü şî't²⁵üñ</i> mazharıdır	Gönlü, Hz. Muhammed'in sırrının tesir ettiği yer olup "Nereye istersen oraya yönel..." sözüne mazhar olmuştur.
	47.	Melâzû'n-nâsi şâhib-re'y ü tedbîr Vezîr-i şaf-der-i zû-feth ü teşhîr	İnsanların kendisine sığındığı görüş ve tedbir sahibi, düşmanlarını yaran zafer ve fetih sahibi yiğit biridir
	48.	Ziyâ'ı 'ilm-ile âyîne-i şâf Müberrâ ğill ü ğışdan ehl-i inşâf	İlim parıltısıyla gönlü saf bir aynaya dönmüş olup çer çöpten arınmıştır, insaf ehli biridir
	49.	Vezîr-i müştērî-tedbîr [ü] dānā Kevākibden sipîhr-i ḳadri a'lā	Müşterî tedbirli bilgin vezirin kadir ve kıymetinin seması yıldızlardan daha yüksek ve yücedir
	50.	Otağını gören şemse muḳâbil Dise ḥürşîd-i vech-i arz ḳâbil	Güneşe karşı otağını gören, yeryüzünü aydınlatan güneş dese yeridir
	51.	Tınâbı mîḥi geçdikde zemîne Olur gūyâ muraşşad bir defîne	Çadırı ipinin kazığı yere geçtiğinde adeta herkesin peşinde olduğu bir hazineye dönüşür
	52.	O tûĝ-ı pür-fürûĝ-ı resm-i merĝûb Muşâhib üç ser(i)v-ḳad tâze maḥbûb	O ışık saçan güzel şaşalı tuğ, adeta nedimlik görevinde bulunan servi boylu üç genç mahbubtur
	53.	Şeb-i deycûrî rûz eyler meşâ'il Olur bedr-i münîrûñ nûrî zâ'il	Meşaleler, karanlık geceyi gündüze çevirir de her tarafı aydınlatan dolunayın ışığı kaybolur

²⁵ Hz. Peygamber'in sırtındaki mühürde yazılı olduğu düşünülen sözün "Nereye istersen yönel" anlamındaki kısmıdır.

[3a]	54.	Hiyām-ı sebz-reng ile berārī Rez(i)m gülzārınuñ evvel bahārı	Yeşil renkli çadırlarla birlikte ovalar, savaş bahçesinin ilk baharına döndü
	55.	İdüp ikbāl ile kaṭʿ-ı menāzil Mora arzına oldu çünki dāhıl	Saadetle konaklar kat edip Mora sınırlarına dahil olduğunda
	56.	Hişār-ı Gördös (گوردوس) evvel oldu zāhir Taḥaşşun eylemiş cevfinde kāfir	Önce kafirlerin emin bir şekilde kapandıkları Gördös Kalesi göründü
	57.	Ḳabāl-ı ḳalʿada tıttup maḳarrı Lisān-ı Hāḳ didi <i>eyneʿl-meferr</i> ²⁶ i	Ali Paşa kalenin karşısında karar tutup Hakk'ın diliyle "Nerede bir kaçacak yer?" dedi
	58.	Firāz-ı kūhda ʿārī şecerden Yapılmış şıḡrı bir ḳıṭʿa ḥacerden	Bu kale daḡın tepesinde aḡaçların olmadığı bir yerde olup derbendi bir parça kayadan yapılmıştı
	59.	ʿİlācın bulmamış eslāf ḳalʿa Egerçi feth olunmuşdur bu ḳalʿa	Her ne kadar daha evvel feth olunmuşsa da öncekiler bu kaleyi ortadan kaldırmaya bir çare bulamamıştır.
	60.	Velī ol şāf-dil ol zāt-ı āḡāh Şafāʾ-ı ḳalbi var elḥamdulillāh	Ama o kalbi tertemiz ve uyanık vezirin kalbi Allah'a hamd olsun gerçekten de huzur doludur.
	61.	İdüp fetḫe ḥulūş ile ʿazīmet Ḥulūşı virdi küffāra hezīmet	İçtenlikle fethe niyet edince bu samimiyeti kafirlerle hezimet verdi
	62.	Muḥāşır olup ʿasker itdi cengi Ḥavāle itdiler ṭop u tūfengi	Asker kaleyi kuşatıp savaşa başladı, bir tarafıdan da toplar ve tüfenkler (kale tarafına) nakledildi
	63.	O deñlü oldılar ḥumpāre-endāz Ser-ā-pā ḳalʿa oldu nāra dem-sāz	O kadar top atışı oldu ki baştanbaşa kale ateşle sırdaş oldu

²⁶ "Nerede bir kaçacak yer" mealindeki bu ibare Kıyame 10. ayette geçmektedir.

	64.	Semâdan nâzil olur idi çün-berk Şeyâ'îni şavâ'ikveş idüp hark	Bu toplar gökyüzünden bir şimşek gibi iniyor yıldırım gibi şeytanları ateşe veriyordu
	65.	Ye düzağ ehli gördiler 'ikâbı Melâ'ik nâr ile itdi 'azâbı	Ya da melekler cezaya müstehak olan cehennem ehline ateş ile azap ediyordu
	66.	Taḥammül itmeyüp âḥir hücûma Dil-i seng-i siyâhı döndi mûma	Sonunda bu denli saldırıllara dayanamayıp kara taştan olan gönlü muma döndü
	67.	İdüp teslîm o ḥışn-ı bî-sütûnı Rehâ buldı kiminûñ aqdı ḥûnı	Sonunda o sütunsuz kale teslim edilip kaledekilerin kimi kurtuldu kiminin de kanı aktı
	68.	Esîr oldu re'âyâ kısmı muṭlağ Velî Efrenc 'afv olındı ancağ	Halkı tamamıyla esir düştü; ama sadece (savaşa katılmayan) frenkler (halk) affolundu.
	69.	Muḥaşşal beş gün oldu cenge müddet "Fütühât ile memnûn" ²⁷ oldu ümmet	Özetle beş gün devam eden savaş sonunda elde edilen fetihlerle ümmet memnun oldu
	70.	Receb 'arz idüp ebrû-yı hilâlin Nühüfte itmiş idi gün cemâlin	Recep kaşının hilalini arz edip güneşin yüzünü saklamıştı.
	71.	Bu luṭfa maḫzar oldu şadr-ı a'zam 'Alî Pâşâ-yı deryâ-dil mûkerrem	Gönlü deniz gibi cömert olan yüce sadrazam Ali Paşa bu lutfu mazhar oldu
	72.	Mişâl-i sübhâ-i dürr-i girâmî Umûr-ı kal'aya virdi nizâmı	Çok kıymetli incilerden oluşmuş bir tesbih gibi kale işlerini düzene soktu
[3b]	73.	Olup andan Anaboli 'ye (انابولى) 'âzim Anuñ da fethine olduḡda câzim	Ardından Anaboli'ye yönelp onu da fethetmek istediğinde

²⁷ "Fütühât ile memnûn" ibaresinin ebced hesabıyla karşılığı kalenin fethi olan 1127 tarihini vermektedir.

	74.	Hışāra karşı naşb itdi otağın Alup erkân-ı devlet şol u sağın	Kaleye karşı otağını kurup devlet erkanını sağ ve soluna topladı.
	75.	Dilirân-ı şecâ'at-pîşe cümle Ġazanferveş şikāra itdi hamle	Cesur kahramanların tamamı Gazanfer gibi ava hamle ettiler.
	76.	Velî fevka'l-cebel bir hışn-ı 'ālî Palamid (پلاميد) nâmidur Gördös mişâli	Ancak burası da Gördös Kalesi gibi dağ üstünde inşa edilmiş yüksek bir kale olup Palamid ismini taşıymaktaydı.
	77.	Derûnî kâfir-i billâh memlû Tüfeng ü top-ıla pür burc u bârû	İçî Allah'ı inkar edenlerle dolup taşmış olan bu kalenin her tarafı tüfenk ve toplarla doluydu.
	78.	Anaboli 'ye olmuşdur havāle 'Uluvv-ı kûhı hıç gelmez maķāle	Anaboli'ye bakan bu kalenin üzerinde bulunduğu dağın yüceliği söze gelmez
	79.	Ĥayāl-i düşmene bu oldı hâ'il Ki her tabyası bir sâle muķābil	Düşman bu kaledeki her bir tabyanın ancak bir senede alınabileceğini zannediyordu
	80.	Güzer itmek gerek dir idi heft sāl Bulup düşmen zafer hışn ola pā-māl	Düşmanın zafer kazanıp kaleyi ele geçirmek için en az yedi yıl geçmesi gerekir diyorlardı
	81.	Bu ķavl üzre olup mağrûr kâfir Dilirāne mücādil oldı vāfir	Bunun gibi sözlerle kibirlenen kafirler bir müddet cesur bir şekilde mücadele etti
	82.	Çe sūd ammā ġuzāt ile o ġüm-rāh Meğāzide mişāl-i şîr ü rübāh	Ama ne çare, gaziler ile bu yolunu kaybetmiş (kafirlerin) savaşıması aslan ile tilkinin mücadelesine benziyordu
	83.	Olup mestāne-i cezb-i ilāhî Ferāmüş itdiler cāy-ı penāhı	Osmanlı askerleri ilahî cezbe ile sarhoş olup sığınacak bir yer var mı yok mu kaydına hiç düşmediler, bunu akıllarına bile getirmediler.

	84.	Siper ber-düş tiğ-i tiz-i 'uryân Şalındırmadı küffârî dilîrân	Omuzunda kalkan, (elinde) yalın keskin kılıçları ile yiğit (Osmanlı Askerleri) kafirleri sallandırmadı/hareket ettirmedi.
	85.	Olup her biri bir perrende âhû Ne hendek bakdılar ne burc u bârû	Her biri adeta uçan bir ceylana dönüşüp ne hendek ne de kale burçlarına baktılar
	86.	Şarılup tabya dîvârına bî-bâk Çıķup zabt eylediler cüst ü çâlâk	Tabya duvarına korkusuzca sarılıp çok hızlı bir şekilde buraları zabt ettiler
	87.	Bu hâli gördi mebhût oldu düşmen İdindiler caħîmî cây-ı me'men	Bu hali gören düşman şaşaklaıp cehennemi boyladılar
	88.	Şarâb-ı mergi tiğ-i âbdâra Ucuz değışdiler urup şikâra	Düşmanları avlayarak ölüm şarabını keskin kılıçla çok ucuza değış tokuş ettiler.
	89.	Muħaşşal ol kadar ceng itdiler tâ İrişdi evc-i çarħa gerd-i ğavġâ	Sözün özü öyle bir savaştlılar ki ortaya çıkan toz duman gökyüzünün tepesine erişti
	90.	Ŧanîn ile olup ma'lûl Nâhîd Ġubâr-âlûd oldu rûy-ı ħûşîd	Zühre (Venüs) gezegeni bu (korkunç) mücadelenin gürültüsü ile hastalanırken güneşin yüzü toz toprakla doldu
	91.	İrince heft rûza kâr-ı rezmî Tamâm eylediler birden bu bezmi	Savaşın yedinci gününde (osmanlı askerleri) bu meclisi sona erdirdiler
[4a]	92.	Ķuruldu şâh-ı şubħuñ bârgâhı Geyüp ħûşîdden zerrîn külâhı	Sabah padişahı, güneşten altın bir tac takıp çadırını kurdurttu
	93.	Felek aħkâm için ħurmuşdı dîvân Ķazâ ħatl-i 'adûya virdi fermân	Felek ise hüküm vermek için mahkeme divanı hazırlayıp düşmanın katledilmesine ferman verdi
	94.	Laġım ħâzır idi çünki muħaddem Atıldı ħal'anuñ dîvârı ol dem	Daha önce kazılan laġım sayesinde kalenin duvarı yıkıldı

	95.	Çıkup ‘ayyūka ol ʔāk u tarāka Fırār için ber(a)k bindi Burāka	O anda çıkan gümbürtünün sesi ayyuka çıkıp şimşek korktu ve kaçmak için Burak’a bindi
	96.	Açıldı raḥne dīvār oldu yeksān Mişāl-i ‘āşık-ı çāk-i girībān	Duvar da, yakası yırtılmış aşık gibi yarık açılıp yerle bir oldu
	97.	Ġubār içre ġuzāt idüp hücūmı O deñlü kırdılar küffār-ı şūmı	Gaziler toz duman içerisinde saldırıp uğursuz kafirleri o kadar kırdılar ki
	98.	Görünmezdi ḥadīd-i seyf demden Kān aqdı su gibi rūd-ı ‘ademden	Akan kandan kılıcın demiri görünmezdi; yokluk nehrinden su gibi kan aktı
	99.	Bu ḥāl içre o şāḥib-şadr-ı a’lā İderken dergeh-i Ḥaḳ’dan temennā	Hal böyle devam ederken o yüce sadrazam, zafer için Allah’a dua ederken
	100.	Zuhūr itdi o ġavgādan bir ādem Didi şad müjde ey şadr-ı mükerrrem	O savaşçılardan biri gelip ey yüce paşam, yüzlerce müjdeler olsun
	101.	İki ḳāl’a daḥı feth oldu berden Reh-i Ḥaḳ’da geçildi cān u serden	İki kale de aynı andan fethedildi, Hak yolunda can ve baştan geçildi
	102.	Elinde kelle idüp ḥāke ġaltān Didi a’dāñı böyle ide Sübhān	Elindeki kelleyi yere atıp Allah senin düşmanını bu hale soksun dedi
	103.	Pey-ā-pey yürüdi kelle üsārā Şu gibi ḥāke aqdı ḥūn-ı a’dā	Kelleler ve esirler birbiri ardınca yürürken düşman kanı su gibi yere aktı
	104.	Felek bāzār-ı dehre kırdı dükkān Şatıldı sīm ü zerle ḥūn-ı insān	Gökyüzü felek çarşısına dükkan kurup insan kanı gümüş ve altınla satıldı
	105.	O ġün ol şāḥib-i faẓl u velāyet Bulup Ca’fer gibi rifd ile şöhret	O ġün o fazilet ve velayet sahibi (sadrazam) Ca’fer- i Bermekî gibi dağıttığı sayısız bahşişleri ile şöhret buldu

	106.	O deñlü eyledi sîm ü zer i'fâ Mu'tayyeb olmamış kalmadı aşlâ	O kadar gümüş ve altın saçtı ki savaşa katılıp da mutlu edilmemiş kimse kalmadı
	107.	Zerüñ şahşını ka'fâ görmeyenler Görüp rü'yâda 'aynın bulmayanlar	Hayatında altının ne olduğunu bilmeyip ancak rüyalarında görebilenler
	108.	Kuşandı her biri pür-zer kemerler Miyân-ı 'âşıka şarıldı dilber	her biri altınla dolu kemerler kuşandı, böylece sevgili aşıkın beline sarıldı
	109.	Hülûş-ı hâzret-i pâşâ-yı manşûr Cihânı eyledi feth ile mesrûr	Allaha'ın yardımına kavuşmuş paşa hazretlerinin içtenliği cihanı fethedip mutlu kıldı
	110.	İdüp tedbîr-i fâyiğ re'y-i ekmel Umûr-ı kal'ayı itdi mükemmel	En doğru düşüncelerle gerekli önlemleri alıp kale işlerini tamamladı
[4b]	111.	Esüp bād-ı naş(a)r keşf oldu çün rāh Hemān süy-i Moton (مٹون) oldu nazargāh	Zafer rüzgarı esip de yol açılınca hemen Moton Kalesi'ne doğru yöneldi
	112.	Varup anda daḥı naşb itdi a'lām Vezîr-i āb-rüy-ı dîn-i İslām	İslam dininin yüzü suyu olan vezir, oraya da kısa sürede varıp sancaklarını dikti
	113.	Dil-i şāfını ol dem mülhem-i gayb Fütûḥāt ile tebşîr itdi bî-rayb	O an gaybî bir his o vezirin saf gönlünü şüphesiz fetihlerle müjdeledi
	114.	Leb-i deryāda vāki' ḥıṣn-ı ma'mûr Sevādında mulāşık kūh-ı maḳşûr	Deniz kıyısında bina edilmiş Moton Kalesi'nin kara tarafı ise nispeten alçak bir dağa bitişikti
	115.	Donanması idüp ḥıṣnı ihāṭa Resen-beste urulmuşken ribāṭa	Halatlarla limanlara bağlanan donanma, kaleyi kuşatmaya geldi
	116.	Donanma-yı Hümāyûn oldu zāhir Firār itdi o şeb deryāda kāfir	Osmanlı donanması görününce o gece kafir güçleri denizden firar ettiler

117.	Yine ke'l-evvel emr olındı cenge Şarıldı gâziyân top u tûfenge	Önceki kalelerde olduğu gibi savaş emri verildi, gaziler top ve tûfenge sarıldı
118.	Dir idi gûş iden ra'd-ı müselsel Ye rûstâ-hîzdür arz oldu münhal	Gök gürültüsünü andıran top seslerini peşpeşe işiten kimse kıyamet mi kopdu da yer yarıldı derdi
119.	Ġuzâta gösterürdi rûy-ı raġbet Ser-i a'dâya kopardı kıyâmet	Bu durum gazilerin şevkini artırırken düşmanın başında ise kıyamet koparırdı.
120.	Bu hâl üzre güzêr itdi çehâr rûz İrişdi şubh-ı yevm-i sebt-i firûz	Bu hal üzerine dört gün geçti ve kutlu Cumartesi gününün sabahı erişti.
121.	Kemâlin buldı küffaruñ hirâsı Göründi kışr-ı cevz arzuñ fezâsı	kafirlerin korkusu son kerteye ulaştı; yeryüzü onlara ceviz kabuğu gibi göründü
122.	İyânen bildi hışn içre yeri yok Firâr-ı berr olurdu ma'beri yok	Açık olarak bildiler ki kalede kalacak güçleri yok öte taraftan karada kaçacak bir yolları da yok
123.	Ķarârı virdi deryâya firâra Donanmadan ümîd eylerdi çâre	Deniz yoluyla kaçmaya karar verip kafir donanmasından ümit beslediler
124.	Döküldi sâhile ol gice tenhâ Müheyyâ idi anda çün donanma	O gece gizlice sahile dökülüp hazır olan donanmaya yerleştiler
125.	Ġuzât-ı baħr idüp anları yağmâ Gemi oldu ġidâ-yı hût u deryâ	Denizde bulunan gaziler, onları yağmaladı, gemileri de balinaların gıdası olup gitti.
126.	'Asâkir taşradan bildi bu hâli Hücüm itdi bulundu ħal'a hâlî	Karadan bunu gören Osmanlı askerleri saldırıya geçtiler ve kaleyi bomboş buldular.

	127.	Bağiyye bulunan a'dâ'-ı bî-dîn Esîr oldu kıtîl oldu melâ'în	Geriye kalan dinsiz düşmanların da bir kısmı esir düştü bir kısmı da öldürüldü.
	128.	Yine ol hâzret-i pâşâ-yı şaf-der Üçüncü feth ile oldu mübeşşer	O düşman saflarını yaran kahraman paşa hazretleri bu üçüncü zafer ile tekrar müjdelendi.
	129.	Mukaddem Gördös' e oldukça dâhil Bu re'y-i şâyibe olmuşdı 'âmil	Daha önce Gördös'e girdiğinde şöyle isabetli bir karar almıştı.
[5a]	130.	Ki bir şıkk 'asker-i ma'mûr u manşûr Olalar feth-i Kastel (قستل) ile me'mûr	Bir kıta muzaffer askeri Kastel Kalesi'nin fethi ile görevlendirmişti.
	131.	Leb-i deryâda feth ideler anı 'Adûnuñ ma'lv ola nâm u nişânı	Onlardan deniz kıyısında bulunan bu kaleyi fethedip düşmanın adını ve sanını yok etmelerini istedi.
	132.	Bu tedbîr oldu takdîre muvâfık Ye takdîr oldu re'yine mu'tâbık	Bu isabetli karar kadere uygun oldu ya da kaderde yazılan onun isabetli görüşüne uygun düştü
	133.	Ki zîrâ şâf-dildir cây-ı ilhâm Erîbe emr-i gâyib 'ayn-ı ecsâm	çünkü ilhamın yeri tertemiz gönül sahibi kimsedir; akıl sahibi zeki kimselelere gayb olan iş, görüntü aleminden başka bir şey değildir.
	134.	Alınmışdı egerçi hışn-ı Kastel Bilinmedi Moton fethinden evvel	Kastel Kalesi daha önceden fet edilmişti; ancak Moton fethinden evvel bilinmiyordu.
	135.	Moton ki feth olup sūr itdi 'âlem İrişdi sūy-ı Kastel den bir âdem	Moton fethedilip de tüm dünya düğün yapınca Kastel tarafından bir adam gelip (haber verdi)
	136.	İki fethüñ zuhûrî tev'em oldu Degül âdem melekler hurrem oldu	Böylece iki fetih aynı anda gerçekleşti; sadece insanoğlu değil melekler bile mutlu oldu

137.	Bu penç kıf'a şugûrı ol kerem-kâr Ki feth itmişdi olup çâr peykâr	O cömert sadrazam, bu beş parça kaleyi dört savaşla fethetmişti; ama
138.	Niçe ƣal'a dağı var idi hâzır Hirâsından tehî itmişdi kâfir	Kafirlerin korkup terkettikleri fethetme hazır daha birçok kale vardı
139.	Leb-i deryâda birisi Ƣoron 'dur (فُرون) Anuñ-çün eşk-i düşmen sürh-gündur	Bunlardan birisi deniz kıyısındaki Ƣoron idi; düşman bu kale için kızıl yaşlar döküyordu
140.	Avarin-i (اوارين) 'atîk ile cedîdi Mora limânınınuñ çifte kilîdi	Mora limanının çifte kilidi durumundaki Eski ve Yeni Avarin kaleleri de fethedildi
141.	Firâz-ı kûh-ı baħrîde mekindür Menekşe- (متنكشه) nâm bir ھışn-ı metîndür	Deniz kıyısındaki dağın tepesinde kurulu Mitekşe isimli sağlam bir kale de bunlara eklendi.
142.	Misistere durur bir ƣal'a berrî Budur berren Menekşe 'nûñ (منكشه) memerri	Mitekşe Kalesi'nin güzergahında, karada bulunan Misistre Kalesi de bu arada fethedildi.
143.	Bu çâr erkâna itdiler çü rağbet Niẓâmına olındı bezl-i himmet	Bu dört kalenin fethini çok arzu edip oldukça çaba harcadılar.
144.	Birisi dağı Termiş (ترميش) oldı anuñ Ƣarîbinde durur baħr-ı Mora 'nuñ	Mora denizinin yakınından bulunan Termiş Kalesi de bunlardan idi.
145.	Kelifa (كليف) ile Zarnata (زرناطه) mücerred Binâ-yı hâzret-i Sultân Muħammed	Sultân Mehmed'in bina ettiğı Kelife ve Zarnata kaleleri
146.	Kilîd-i kûh-ı Manya 'dur (مانيه) ikisi Palamarta [dur] (بالامارطة) anuñ da birisi	Bunlar Manya dağının kilidi durumunda olup bunlardan biri de Palamarta idi
147.	Paşava (پاشاوا) ƣal'ası dağı 'acîbdür Bu ھışn-ı çâr Manya 'ya ƣarîbdür	Pasava Kalesi dahi tuhaf bir kaledir; bunların dördü de Manya'ya yakındır

	148.	Birisi dağı Argos 'dur (أَرْغُوسُنْ) cibālî Muķābildür bu hışna Anaboli	Bu kalelerden biri de dağlık bir bölgede olan Argos Kalesi olup bu akle Anabolu Kalesi'nin karşısında yer almaktadır
[5b]	149.	Yine bir hışnuñ oldı nāmı Londar (لُونْدَار) Ḳarībinde Misistere Moton var	Bu kalelerden birisinin de ismi Londar olup Misistere ve Moton Kalesi'ne yakındır
	150.	Folamuc (فُولَامُوحْ) ile Arḳadya (أَرْقَدِيَه) hışarı İki ḳal'a durur deryā kenārı	Folamuc ve Arkadya hisarları deniz kıyısında bulunan iki kaledir.
	151.	Ḳalavrata (قَالَاوْرَاطِه) vü Ḳaritye (قَارِيْتِيَه) biridür Bu iki ḳal'a Badra (بَادْرَه) ma'beridür	Badra'ya geçiş yolu konumunda olan Kalavrata ve Karitye de bunlardandır
	152.	'Alī Pāşā o şāhib-re'y ü tedbīr Bütün Mora'yı birden itdi teşhīr	O isabetli kararlar alan Ali Paşa, böylece bütün Mora'yı fethetti
	153.	Ola tahsīn-ber-tahsīn şad bār Faḳaṭ on altıdur eyyām-ı peykār	Ona yüzlerce kez aferinler olsun ki tüm bunları sadece 16 günde başardı
	154.	Niçe biñ devr ide tā çarḥ-ı gerdün Bunuñ gibi gele bir dürr-i meknūn	Felek binlerce yıl dönmeye devam etse de bunun gibi saklı bir inci bir daha gelmez
	155.	Nazīrin görmemiştir çeşm-i 'ālem Vezīr-i 'ālim ü 'ārif mükerrerem	Dünya gözü ālim ve irfan sahibi olan vezirin bir benzerini görmemiştir
	156.	Ḥuşūşā ḥazret-i Sulṭān Aḥmed <i>Edāmallāhu bi'n-naşri'l-mü'ebbed</i>	Özellikle de Sultan Ahmed hazretleri (Allah onun zaferlerini daimi kılsın)
	157.	Bilüp sencide-i dehr ü zamānı Mü'eyyed eyledi ḥükminde anı	zamanın ve devrin tarttığı bu sadrazamı, aldığı kararlarda destekledi.
	158.	Ḥudā hıfz eyleye ḥavf u ḥaṭardan Ola me'mūn envā'-ı kederden	Allah onu tüm tehlike ve korkularda korusun, her türlü kederden emin olsun.

	159.	Mora fethine RÂZÎ didi târîh Egerçi söylediler çok tevârîh	Her ne kadar çok kimse bu fethin tarihler söylemişse de Râzî de Mora fethine şu tarihi dedi:
	160.	N'ola ta'miyelü olduysa mülhem Şi'(i)rde bu dağı tarz-ı müsellemler	Bu tarih muammalı olduysa ne çıkar, şiirde bu da kabul edilir bir tarzdır
	161.	Bu feth-i mu'cizüñ hâl-i me'âbın Sü'âl eylediler didüm cevâbın	Bu olağanüstü fethin neticesini sordular, şöyle cevap verdim:
	162.	Murâd itdi Mora fethini muṭlaḳ "Nazar"dan "kec" düşürdi kâfiri Ḥaḳ ²⁸	Cenâb-ı Hak, Mora fethinin gerçekleşmesini murad edip kâfiri nazardan eğri düşürdü.

²⁸ Tamiyeli olan bu tarih düşürmede, şair ebced hesabına göre 1150 tutan "nazar" sözcüğünden sayısal değeri 23 olan "kec" sözcüğü çıkarıldığında fethin tarihi olan 1127 tarihinin ortaya çıkacağını ifade etmektedir.